

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
KOOPERATİFÇİLİK BİLİM DALI**

**TÜKETİM KOOPERATİFLERİNDE ORTAK-KOOPERATİF İLİŞKİSİ:
DAMLA TÜKETİM KOOPERATİFİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan:
Mehmet EKEN**

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ**

Ankara-2010

ONAY

Mehmet EKEN tarafından hazırlanan "Tüketin Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkisi: Damla Tüketim Kooperatifi Örneği" başlıklı bu çalışma 27 Nisan 2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kooperatifçilik Bilim dallında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Rasih DEMIRCI

Üye

Prof. Dr. Nevzat AYPEK

Üye

Doç. Dr. Enver AYDOĞAN

ÖNSÖZ

Ülkemizde özel sektör özellikle son on yıldır tüketicilere yönelik olarak ciddi yatırımlar yapmaktadır. Özel sektör, aracıları ortadan kaldırıp doğrudan üreticiden alımlar yaparak sayıları hızla artan büyük süper marketler zincirleri ile tüketici tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Alışveriş merkezlerinin oluşturulması ile tüm aile bireyleri hedef kitle olarak seçilmiştir. Aileler, birlikte akraba ziyaretini gerçekleştiriyor gibi büyük alışveriş merkezlerine gidiyor, her birey farklı mal ve hizmet ihtiyaçlarının yanında, çocuk eğlence parkaları, sinema, tiyatro gibi eğlence ve kültür ihtiyaçlarını karşılayıp, cafe ve restoranlarda dinlenme ve yemek ihtiyacını giderdikten sonra evlerine dönmektedirler. Günümüzde teknolojinin hızlı gelişimi ile birlikte tüketicilerin, internet üzerinden ihtiyaçlarını giderme imkanı bulunmaktadır. Bu gelişmelerin tüketici tercihleri üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Tarih boyunca tüketicilere hizmet vermeye çalışan mahalle bakkalı, kasabı, manavı vb gibi küçük esnaf son yıllarda faaliyetini sonlandırmış yada sonlandırma aşamasına gelmişlerdir.

Bu gelişmelerin olduğu ortamda ülkemizde genellikle iş yeri kooperatifi şeklinde olan tüketim kooperatifleri ile ortakları arasındaki ilişkilerinin ortaya konulması ve çözüm önerilerinde bulunmak amacıyla bu çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu tezin hazırlanmasında bilgi ve fikirlerini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ'ye, bu çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen Dr. İsmail DEMİR, Dr. M. Kürşat ATALAR, Ebru POYRAZ, Murat KURT ile tüm arkadaşlarıma, anket sorularımı içtenlik ile cevaplandıran Damla Tüketim Kooperatifi üyelerine, kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen Türk Kooperatifçilik Kurumu çalışanlarına, ayrıca, çalışmam boyunca bana güven ve desteklerini gösteren eşim ve çocuklarıma çok teşekkür ederim

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	v
TABLolar.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL KOOPERATİFÇİLİK

1.1.Kooperatifçiliğın Doğuşu.....	4
1.1.1. İngiltere’de Kooperatifçilik.....	6
1.1.2. Fransa’da Kooperatifçilik.....	7
1.1.3. İtalya’da Kooperatifçilik.....	7
1.1.4. Slavlar’da (Sırbistan’da) Kooperatifçilik.....	8
1.1.5. Almanya’da Kooperatifçilik.....	8
1.1.6. Türkiye’de Kooperatifçilik.....	10
1.2.Kooperatifçiliğın Anlam ve Tanımı.....	12
1.2.1. Kooperatifin Hukuki Tanımı.....	13
1.2.2. Kooperatifin Ekonomik Tanımı.....	14
1.3. Kooperatifçiliğın İlkeleri.....	15
1.3.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi.....	17
1.3.2. Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi.....	18
1.3.3. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi.....	19
1.3.4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi.....	20
1.3.5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi.....	20
1.3.6. Kooperatifler Arası İşbirliğı İlkesi.....	21
1.3.7.Toplumsal Sorumluluk İlkesi.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ VE TARİHİ GELİŞİMİ

2.1. Tüketim Kooperatifleri.....	22
2.1.1. Tüketim Kooperatiflerinin Tanımı.....	23
2.1.2. Tüketim Kooperatiflerinin Amacı.....	24
2.1.3. Tüketim Kooperatiflerinin İşlevi.....	25
2.1.4. Tüketim Kooperatifleri Ulusal Kooperatifçilik İlkeleri.....	26
2.2. Tüketim Kooperatiflerinin Tarihi Gelişimi.....	28
2.2.1. İngiltere’de Tüketim Kooperatifleri.....	31
2.2.2. Almanya’da Tüketim Kooperatifleri.....	32
2.2.3. İsveç’de Tüketim Kooperatifleri.....	33
2.2.4. Türkiye’de Tüketim Kooperatifleri.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI

Damla Tüketim Kooperatifi Örneği

3.1. Araştırmanın Amacı.....	39
3.2. Araştırmanın Sınırları.....	39
3.3. Araştırma Yöntemi.....	40
3.4. Damla Tüketim Kooperatifi.....	41
3.5. Anket Bulguları ve Değerlendirilmesi.....	42
3.5.1. Üyelerin Cinsiyet Dağılımı.....	42
3.5.2. Üyelerin Yaş Dağılımı.....	42
3.5.3. Üyelerin Eğitim Durumu.....	43
3.5.4. Üyelerin Gelir Düzeyi.....	44
3.5.5. Üyelerin Kooperatifi Algılaması.....	45

3.5.6. Kooperatifçilik Eğitimi.....	46
3.5.7. Kooperatif Üyelerinin Mevcut Durumu.....	46
3.5.8. Kooperatif Üyeliğinin Süresi.....	47
3.5.9. Kooperatife Üye Olma Sebepleri.....	48
3.5.10. Genel Kurul Toplantısına Katılım.....	50
3.5.11. Kooperatif Yönetiminde Görev Alma.....	51
3.5.12. Kooperatif Yöneticileri İle Görüşme.....	51
3.5.13. Kooperatif Yöneticilerinin Tanınma Durumu.....	52
3.5.14. Kooperatif Çalışanlarının Alışveriş Üzerine Etkisi.....	53
3.5.15. Üyelikten Ayrılma Nedeni.....	55
3.5.16. Tüketim İhtiyaçlarını Kooperatifte Karşılama Durumu.....	56
3.5.17. Tüketim İhtiyaçlarını Kooperatifte Karşılama Oranı.....	57
3.5.18. Tüketim İhtiyaçlarını Kooperatifte Karşılama Nedeni.....	58
3.5.19. Tüketim İhtiyaçlarını Kooperatifte Karşılama Nedeni.....	60
3.5.20. İş Yerinin Kooperatif Hizmetlerine Etkisi.....	63
3.5.21. Kooperatif- Ortak İlişkisinde Üyelerin Görüşü.....	63
3.5.22. Kooperatif- Ortak İlişkisinin Zayıflama Nedeni.....	64
3.5.23. Kooperatif- Ortak İlişkisinde Yönetimin Görevi.....	66
3.5.24. Kooperatif- Ortak İlişkisinde Üyelerin Görevi.....	68
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKÇA.....	72
EKLER	
EK-1 TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI.....	75
EK-2 TÜKETİM KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİNİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI	77
EK-3 TÜKETİM KOOPERATİFLERİN YILLARA GÖRE KURULUŞ SAYILARI	78
EK-4 UYGULANAN ANKET FORMU	79
ÖZET.....	86
ABSTRACT.....	87

KISALTMALAR

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devleti
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tebliği
A.İ.T.İ.A.	: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
C.W.S.	: Toptan Alım ve Üretim Teşkilatını
Çevr.	: Çeviren
E.Ü.	: Ege Üniversitesi
Euro-Coop	: Avrupa Topluluğu Tüketim Kooperatifleri Birliği
G:Ü.	: Gazi üniversitesi
ICA	: Uluslar Arası Kooperatifler Birliği
KAL-DER	: Türkiye Kalite Derneği
KF	: Tüketim Kooperatifleri Birliği ve Toptan Satış Şirket
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
md.	: Madde
MPM	: Milli Prodüktivite Merkezi
“OK”	: Akaryakıt Tüketim Kooperatifi
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKK	: Türk Kooperatifçilik Kurumu
TSE	: Türk Standartlar Enstitüsü
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel Teknik Arama Kurumu
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

TABLOLAR

Tablo-1 Damla Tüketim Kooperatifi yıllara göre üye dağılımı.....	41
Tablo-2 Ankete katılan bireylerin cinsiyet dağılımı.....	42
Tablo-3. Ankete katılan bireylerin yaş dağılımı.....	43
Tablo-4 Ankete katılan bireylerin eğitim durumu.....	43
Tablo-5. Ankete katılan bireylerin aylık ortalama toplam gelir dağılımı.....	44
Tablo-6. Ankete katılan bireylerin kooperatifçilikten ne anladıkları.....	45
Tablo 7. Ankete katılan bireylerin kooperatifçilik ile ilgili eğitim durumu.....	46
Tablo-8. Kooperatif üyelerinin mevcut durumu.....	46
Tablo-9. Kooperatif üyeliğinin süresi.....	47
Tablo-10. Kooperatife üye olma sebepleri.....	49
Tablo-11 Genel Kurul toplantılarına katılım.....	50
Tablo-12. Kooperatifin yönetiminde görev alma.....	51
Tablo 13. Kooperatif yöneticileri ile görüşme durumu.....	51
Tablo-14. Kooperatif yöneticilerinin tanınma durumu	53
Tablo-15. Kooperatif çalışanlarının alışveriş üzerine etkisi	54
Tablo-16. Kooperatif üyeliğinden ayrılma nedeni	55
Tablo-17 Tüketim ihtiyaçlarını kooperatifte karşılama durumu	57
Tablo-18 Tüketim ihtiyaçlarını kooperatifte karşılama oranı.....	57
Tablo-19 Tüketim ihtiyaçlarını kooperatifte karşılama nedeni	59
Tablo-20 Tüketim ihtiyaçlarını kooperatifte karşılamama nedeni	61
Tablo-21 İş yerinin kooperatif hizmetlerine etkisi	63
Tablo-22 Kooperatif - Ortak ilişkisinde üyelerin görüşü	64
Tablo-23 Kooperatif - Ortak ilişkisinin zayıflama nedeni.....	65
Tablo-24 Kooperatif - Ortak ilişkisinde yönetimin görevi.....	67
Tablo 25 Kooperatif - Ortak ilişkisinde üyelerin görevi	68

GİRİŞ

İnsanların hayatlarını devam ettirmek, ihtiyaçlarını gidermek ve alışkanlıklarını tatmin etmek amacıyla belirli mal ve hizmetler için sayısız ihtiyaçları ve arzuları vardır. Bu ihtiyaç ve arzular, insanın doğduğu andan hatta doğmadan önce başlar ve ölümüne kadar devam eder. Beşikten mezara kadar süren ihtiyaçların karşılanabilmesi için pazar ekonomisinin uygulama alanı bulunduğu toplumlarda gelire ihtiyaç vardır. İnsanlar, bu gelirle ihtiyaçlarını ticari işletmeler yoluyla iç ve dış piyasalardan karşılamak durumundadırlar. İktisadi ve sosyal sahalardaki gelişmeler ve genişlemeler dolayısıyla, günümüzde hemen her ülkede tüketici kitlesi ve tüketim hacmi devamlı bir büyüme içerisindedir. Sonsuz olan ihtiyaçların karşılanmasında geliri sınırlı olan insanların ihtiyaç duydukları malları satın alabilmek için imkanlarını gayet akıllı bir şekilde kullanmak zorundadırlar. İşte bu zorluk ortaya tüketim kooperatiflerini çıkarmıştır. Ticari bir işletmenin gayesi ihtiyaç duyulan malları, kafi miktarda ve ihtiyaca uygun evsafa tüketime hazır bulundurmak ve bundan kâr sağlamaktadır. Piyasada bu amaç için çeşitli kuruluşların yer aldığını ve bunların bakkal, kasap, terzi, süper market, büyük mağaza ve benzeri gibi girişimler olduğunu görmekteyiz. Tüketicilerin ihtiyaçlarına cevap veren işletmelerden biri de tüketim kooperatifleridir. Ancak bu kooperatiflerin amacı imkan ölçüsünden çok kâr elde etmek değil, aynı zamanda ortakları durumunda bulunan tüketicilere en iyi şekilde hizmet arz edebilmek ve neticede az da olsa bir gelir fazlası elde edebilmektir¹.

Kooperatifçiliğe benzer yapıları eski çağlardan beri bir çok ülkede görmek mümkündür. Anadolu Selçuklularının son zamanlarında gördüğümüz Ahi Birlikleri bunlardan biridir. Ahi Birlikleri herkese iş, eşit kazanç, hilesiz mal üretimi, adil fiyat politikası, eğitim gibi faaliyetleri titizlikle uygulamaları ile

---

¹ Kazım Oksay, "Tüketim Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir, Nasıl Olmalıdır", IX. **Türk Kooperatifçilik Kongresi**, TKK yayınları, No:42, Ankara, 1979, s. 7.

bazı kooperatifçilik ilkelerini içinde bulundurmaktadır. Aynı zamanda Ahi Birlikleri, orduya eğitilmiş asker veren, asayiş koruyan, sosyal adaleti sağlayan, piyasayı düzenleyen, işçi-işveren ilişkilerini düzenleme görevini de üstlenmiştir².

Dünyada çağdaş anlamda ilk kooperatif 1844 yılında İngiltere'nin Rochdale kasabasında 28 dokuma işçisi kendi aralarında bir tüketim kooperatifi kurmaları ile başlamıştır. Bu girişimin İngiltere'de doğması bir raslantı değil, sanayi devrimini gerçekleştiren ilk ülke olmasındandır. Sanayi devrimi ve onu izleyen gelişmeler, özellikle iş bölümü, pazara dönük yığın üretiminin önemini artırmıştır. Bu durumda tüketim kooperatifleri de önem kazanmıştır. Sanayi devriminin bir başka sonucu, tarımsal iş gücünün sanayi kesimine aktarılması olmuş, bu da şehirleşme olgusunu hızlandırmıştır. Batıda, tüketim kooperatifleri, nüfuslarının büyük çoğunluğunun işçilerin oturduğu bölgelerde kurulması ve tabandan başlayan bir hareket olması nedeniyle kısa zamanda gelişme imkanı bulmuştur.

Ülkemizde ilk kooperatifçik hareketinin Mithat Paşa'nın 1863 yılında tarım kredi organizasyonu şeklinde oluşturduğu Memleket Sandıklarıyla başlamış olduğu kabul edilmektedir. İlk tüketim kooperatifi ise 1913 yılında İstanbul'un birkaç mahallesinde kurulmuş, ancak başarılı olunamamıştır. Daha sonra yine İstanbul'da 1921 yılında Memurun Erzak Kooperatifi, 1925 yılında da Ankara Memurlar İstihlak kooperatifi kurulmuş, bunlar da başarılı olamamışlardır.

Bugünkü Türkiye'de sayıları artmaya devam eden ve modern pazarlama ve satış tekniklerini kullanan, büyük alış-veriş merkezleri ve süpermarket mağazalar zincirleri karşısında genellikle devlet daireleri, bankalar ve özel sektör işyerlerinde bulunan iş yeri tüketim kooperatifleri,

² “Türkiye’de Kooperatifçilik”, TKK Yayınları, No.97, Ankara, 2004, s.5.

üyelerine çok sınırlı bir ekonomik menfaat temin etmekte ya da hiç etmeyerek faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu durum tüketim kooperatiflerinin gelişmesi, daha geniş bir tüketici kitleye hizmet götürmesi ve piyasada aktif bir rol oynamasını engellemektedir.

Bu çalışmanın amacı, teknolojiyi ve satış tekniklerini iyi kullanan işletmeler karşısında örnek olarak seçtiğimiz iş yeri tüketim kooperatiflerinin bugünkü durumunu, kooperatif ile ortakları arasındaki ilişkilerini tespit edilerek önerilerde bulunmaktır.

Söz konusu amaç için çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, Kooperatifçilik ile genel bilgilere yer verilmekte olup, Kooperatifçiliğin genel kavramları, ilkeleri, dünyada ve Türkiye'deki tarihi gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, tüketim kooperatifleri detaylı olarak ele alınmıştır. Tüketim Kooperatiflerinin tanımı, anlamı, ulusal kooperatifçilik ilkeleri ile Dünya ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, alan çalışmasına yer verilmiştir. Örnek olarak seçilen kooperatif incelenerek kurumda çalışan kooperatifin mevcut üyeleri ile eski üyelerine yirmi dört soru yöneltilerek anket bulguları değerlendirilmiştir.

Tezin sonuç kısmında ise, alan çalışması için seçtiğimiz kooperatife uyguladığımız anket bulguları ve kooperatifte yaptığımız incelemeler özetlenerek çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL KOOPERATİFÇİLİK

1.1. KOOPERATİFÇİLİĞİN DOĞUŞU

İnsan faaliyetlerinin gayesi, ihtiyaçlarımızı tatmine yarayan mal ve hizmetlerin üretimi ve bu üretilen mal ve hizmetleri elverişli şartlarda tüketicilere ulaştırmaktır. Esas olarak, insan ihtiyaçlarını karşılamayı hedef alan ekonomik faaliyetler üretim, mübadele, bölüşüm ve tüketimi kapsamaktadır. İnsanlar ekonomik uğraş alanına giren bu faaliyetleri ferdi olarak ya da müşterek organizasyonlar içinde yürütürler. Ekonomik fertler veya birimler belirli olarak menfaatlerde yakınlaşmak ve kendi başlarına çözemedikleri, güçlerinin yetmediği meseleleri güç birliği ile müştereken çözmek ihtiyacını hissedebilirler. İşte ekonomik birimlerin, ekonomik kaynakların sınırlı oluşundan doğan ve müşterek ekonomik güçlükleri yenmek, ortak ihtiyaçlarını karşılamak vb. amaçlarla gönüllü olarak bir araya gelip işbirliği yapmaları ile kooperatifler doğmuştur.

Kooperatiflerin temelindeki düşünce, her toplumda var olan ve her toplumun vazgeçilmez unsuru olan karşılıklı yardım ve dayanışmayı oluşturmaktadır. Ancak, kooperatifler ekonomik karakterlidir. Fakat aynı zamanda sosyal yönü de çok ağırlıklı olan kuruluşlardır. Ferdi veya ekonomik birim güçleri, ortak ekonomik hedefe yönelik olarak ve müşterek ekonomik fonksiyonları rasyonel bir şekilde yürütmek için bir araya gelmişlerdir. Karşılıklı yardım ve dayanışma sosyal bir müessese oluşumu bir delil olmakla birlikte, kooperatifler ekonomik birimlerin kaynak yaratma, dağınık küçük kaynakları ortak menfaatleri göz önünde bulundurarak faaliyete

geçirdiklerinden esasen yukarıda da izah ettiğimiz gibi sosyo-ekonomik özelliğe sahiptirler³.

Kooperatifçiliğe benzer ortaklaşa çalışma, paylaşıklı iş yapma düşüncesine, tarihin ta eski zamanlarından beri birçok ülkede rastlanmaktadır. Hazreti İsa'dan üç bin yıl önce ilkel anlamda arazi kullanma kooperatifleri vardı. Çok eski devirlerde özellikle tarım alanında, bu günkü modern kooperatiflere benzer birleşmelere çok rastlanılmaktadır. Çünkü tarımsal işletme, bütün dönemlerde, ticari ve endüstriyel işletmelere oranla kapitalist hüviyeti en az olan işletmedir. Hala İtalya, İsviçre ve Fransa Alpleri üzerinde var olan ortak süthaneler çok eski bir geçmişe sahiptirler. İslav ülkelerinde görülen ortak arazi kullanma kooperatiflerinin (Yugoslavya'da "Ladruga" ve Rusya'daki "Mir"ler) geçmişi de çok eskiye gitmektedir⁴.

Selçuklu İmparatorluğu'nda kooperatif özellikleri taşıyan uygulamalar olduğu bilinmektedir. Ayrıca, adı kooperatif olmasa bile sistem ve ilkeler bakımından kooperatifçilik ile aynı olan ve Osmanlı toplumunda mevcut bulunan Ahilik sistemi, gerek ihtiva ettiği prensipler gerekse insanlığa ve çalışanlara tuttuğu ışık ve çizdiği yol bakımından söz konusu uygulamalara büyük bir yakınlık göstermektedir⁵. Yine Ülkemizde köylerdeki eski devirlerden beri süregelen ortak süthaneler, ortak çamaşırhaneler, ortak fırınlar, ortak çoban tutmalar da bugünkü kooperatiflere benzeyen faaliyetlerdendir⁶.

Kooperatifçilik XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'dan bütün dünyaya yayılmıştır. Kronolojik sıraya göre, belli başlı ülkelerdeki kooperatifçilik hareketleri aşağıda anlatılmıştır.

³ Rasih Demirci, "Türkiye'de Kooperatifçilik Hareketi ve Kooperatifçiliğimizden Beklenen Gelişmeler", **X. Türk Kooperatifçilik Kongresi**, TKK yayınları No 44, Ankara, 1981, s. 3.

⁴ Ziya Gökalp Mülayim, **Kooperatifçilik**, Yetkin Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1999, s. 29.

⁵ Abdullah Karakaya, "Kooperatiflerde Yeni stratejiler Üzerine Bir Araştırma", **XIX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi**, TKK Yayınları No 98, Ankara, 2008, s. 59.

⁶ Z. Fahri Fındıkoğlu, **Türkiye'de Kooperatifçilik**, İstanbul Üniversitesi. Yayın No 537, İstanbul, 1953, s. 7.

1.1.1. İngiltere’de Kooperatifçilik

İngiltere’de kooperatifçilik hareketi çok farklı, tarihi ve sosyolojik tetkikler için dikkat çekici bir hadisedir. Endüstriyel değişimin sonucunda çeşitli sosyal hareketler içerisinde kooperatifçilikte bulunmaktadır⁷.

İngiltere’de Peter Carneliue Plockboy adlı bir Felemenkli, 1659’da yayınladığı bir kitapta; istedikleri sürece kalmak veya çıkmak hakları saklı kalmak üzere, çiftçi, esnaf, denizci ve meslek adamlarının, sermaye ve iş güçlerini birleştirmek amacıyla, kendi aralarında meydana getirebilecekleri iktisadi kuruluşlara ait bir taslak vermiştir. Bunlardan tarımsal teşebbüslerin çıkardıkları ürünlerle sınıai işletmelerin ürettikleri madenler birbirleriyle trampa edilebilecek ve elde olunacak kâr da ortaklar arasında bölüşülebilecektir. Bu olaylardan yıllar sonra 1695’de John Bellers adlı düşünür yayınladığı bir eserde, P.C. Plockboy’un düşüncelerini benimseyerek geliştirmiş, sonradan gelen düşünürlere bu fikirler ışık tutmuş nitekim Robert Owen’da bunlardan birisi olarak İngiltere’de ilk kooperatif denemesini yapmıştır⁸.

İngiliz kooperatifçiliğinin babası kabul edilen R. Owen, bir fabrika sahibi olup, kendi işyerinde çalışan işçilerin ihtiyaç duydukları tüketim mallarını daha ucuza ve kaliteli olarak sağlamayı düşünmüş, bahse konu işçiler için fabrikasında bir tüketim mağazası ve tasarruf sandığı meydana getirmiştir.

İngiltere’de R. Owen ile aynı devrede kooperatif öncülüğü yapmış olanlardan biri de Dr. William King’dir. Dr. King, 1827 yılında Brington’da ilk tüketim kooperatifini kurmuştur⁹. XIX. yüzyılda bir düşünce olarak ortaya atılan kooperatif fikri İngiltere’nin Manchester kentinin yakınında ufak bir kasabada (Rochdale’de) 28 dokuma işçisi kendi aralarında gösterişsiz bir tüketim kooperatifi kurmuşlardır. Bu hareket bu çağdaş anlamdaki

⁷ Z.Fahri Fındıkoğlu, **Kooperasyon Sosyoloji**, İstanbul Üniv. Yay. No:1206, İstanbul, 1967, s. 14.

⁸ Nurettin Hazar, **Kooperatifçilik Tarihi**, TTK Yardımlaşma Birliği Yay. No:1, Ankara, 1970, s. 50.

⁹ Mülayim. a.g.e., 33

kooperatifçiliğin başlangıcı kabul edilmiştir. Rochdale'nin hak sever, öncüleri bu işçiler ilk dükkanlarını 28 İngiliz Lirasıyla, 21 Aralık 1844 tarihinde açmışlardır.

1.1.2. Fransa'da Kooperatifçilik

Fransa'da ilk kooperatifleşme tarım alanında olmuştur Fransa'da tarımsal kooperatifçiliğin tarihsel kökeni 12. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Alplerin ve Jura dağlarındaki köylük yörelerde gravyer peyniri üreten "fruitiere" ler kooperatif niteliğine çok yakın bir gruplaşma şeklidir¹⁰. Bir gelenek halinde sürdürülen düzene göre, köy halkından inek sahibi olanlar, elde ettiklerini köyde ortaklaşa peynir yapımı işletmesine teslim etmek zorunda idiler. Bunlardan çoğu modern anlayış, ilke ve mevzuata uymak şartı ile günümüzde de devam etmektedir. Ancak, kooperatife girmek ve çıkmak serbest bırakılmıştır. Fransa'da 1831'de Paris'te marangozlar birleşerek "Marangozlar Kooperatifini, 1834'de yine Paris'teki mücevherci işçiler aynı maliyette bir örgüt meydana getirmişlerdir. 1835'te Lyon'da, "Commerce Veridibue et Socia (İçten ve Sosyal Ticaret)" adlı bir tüketim kooperatifi ve 1839 yılında gene Paris'te "Boulangerie Veridibue" adlı emekçi kooperatifleri ortaya çıkmıştır¹¹.

1.1.3. İtalya'da Kooperatifçilik

İtalya'da kooperatifler daha çok emeğe dayanan Sıvacılar Ortaklığı şeklinde Roma İmparatorluğu zamanından beri mevcut olmuş, bu ortaklığın mensupları o günkü şartlarda uzun yolculuklar yaparak dışarıdaki taahhütlere girişmişlerdir. Hatta bu kooperatifçiler Rusya'ya kadar giderek "Kremlin

¹⁰ Mustafa Ün., "Dünya'da Kooperatifleşmenin Tarihine İlişkin Rapor", (Erişim) <http://www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx?sayfaNo=3790>, 12 Kasım 2009, s.1.

¹¹ Hazar, a.g.e., s. 51.

Sarayının ve birçok kiliselerin yapımına katılmışlardır”. Sıvacılar kooperatifi bugünkü manada emek kooperatiflerinin ilkel şekli olarak kabul edilmektedir. Emek kooperatifinden maksat, müteahhit ve benzeri aracılara ortadan kaldırmak suretiyle iş sahibi ve işçiyi karşı karşıya getirmektir¹².

1.1.4. Slavlar’da (Sırbistan’da) Kooperatifçilik

Sırbistan’da, modern manada kooperatiflerin ortaya çıkmasından çok önce, “Sadurga” (Dostluk için, dostluk uğruna) denilen ortaklaşa tarımsal işletmeler mevcuttur. Sadurga’lar tek bir başkanın yönetiminde yürütülen, parçalanmaz toprakların, eşitlik ilkeleri çerçevesinde ortaklaşa işletilmesi esasına göre çalışan büyük aile işletmeleridir. Rusya’daki Mir’lerde olduğu gibi, topluluğu teşkil eden akraba ve komşular iktisadi ve sosyal bir birlik halinde yaşarlardı¹³.

1.1.5. Almanya’da Kooperatifçilik

İngiltere ve Fransa ile beraber modern anlamda kooperatifçiliğin öncülüğünü yapan üçüncü ülke Almanya’dır. İngiltere tüketim kooperatifçiliğinin, Fransa üretim kooperatifçiliğinin, Almanya ise kredi kooperatifçiliğinin öncülüğünü yapmıştır¹⁴. 19. yüzyılın ortalarında, özellikle esnafa kredi bulmak ve köylünün tarımsal kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla Almanya da kooperatifçilik hareketi doğmuştur. Bu harekete Herman Schulze DELİTZSCH kentlinin, Frederich Wilhem RAİFFEİSEN ise köylünün kredi ihtiyacını karşılayan kooperatifler ile kooperatifçilik tarihinde çok önemli bir yeri işgal etmektedirler.

---

¹² Hazar, a.g.e., s. 52.

¹³ Hazar, a.g.e., s. 52.

¹⁴ Mülâyim, a.g.e., s.38.

Herman Schulze, büyük endüstrinin rekabetinden etkilenen esnafın kredi ve himaye ihtiyacını karşılamak amacıyla başta esnaf grubu olmak üzere marangozları ve ayakkabıcıları kooperatifleştirmeye karar vermiştir. Bu maksatla esnaf için hammadde tedarik kooperatifi kurmuştur. Bu kooperatifin kurulmasından bir yıl sonra esnaf kredi kooperatifini oluşturmuştur. Aynı zamanda bazı işadamlarıyla işbirliği yaparak bir “Esnaf Kredi Bankası” ve ayrıca bir tüketim kooperatifi kurmuştur. 1850’den itibaren esnaf kredi kooperatifleri ağır fakat emin gelişme aşaması geçirmiştir. Bu gelişmeler devam ederken Schulze, küçük sanatkarların üretimlerini satmak üzere kooperatif mağazaları açmıştır. 1859 yılında ise o zamana kadar kurulmuş olan bütün küçük sanat kooperatiflerini “Alman Küçük Sanat ve İktisat Kooperatifleri Birliği” adı altında bir araya toplamıştır. 1846 yılında ilk “Alman Kooperatif Bankası”nı kurmayı başarmıştır. 1867 yılında Prusya daha sonra bütün Almanya’yı kapsamına alan bir kooperatif kanunu kabul etmiştir. Bu kanuna göre kooperatif ortaklarının sorumlulukları sınırsız olmuştur.

RAÏFFEÏSEN ise ilk kooperatifçilik girişimini, 1847’de hasadı az alarak zor duruma düşmüş köylüleri bu güç durumdan kurtarmak amacıyla, mali durumu yerinde olan birkaç ailenin yardımı ile “Geçim Komitesi” meydana getirmiştir. Bu komite köylüye o kış hububat ve patates temin etmiştir. Böylece çiftçilerin zor durumdan kurtulmasını sağlamıştır. RAÏFFEÏSEN 1864 yılında Schulze’un deneyimlerinden de faydalanarak köylünün kooperatif aracılığı ile kalkınması yolunda kurduğu ortaklıklarına son şeklini vermiş ve “İkraz Sandıkları Birliği” ne çevirmiştir. Fakat birliğin sermaye ihtiyacı artınca 1872’de Kooperatif Bankaları, 1877’de de Merkezi Banka Kuruluşuna girişmiştir¹⁵.

---

¹⁵ Ün.,a.g.m., s.1.

1.1.6. Türkiye’de Kooperatifçilik

Kooperatifçilik Türk milleti için hiç de yabancı bir müessese değildir. Her Türk toplumunda öteden beri, mevcut olan ve günümüzde dahi yaşamakta bulunan imece adetimiz, kooperatiflerin karşılıklı yardım, dayanışma, feragat gibi ilkelerine uygun düşmektedir. İmeceye, bir çeşit, teşkilatlanmamış ve resmileşmemiş kooperatifçilik gözüyle bakmak yanlış olmasa gerekir. Aynı şeyleri XIII. Yüzyılın ortalarında, Anadolu Selçukluları döneminde, Türkiye’de Ahi Birlikleri adı altında ortaya çıkan meslek kuruluşları için de ileri sürmek mümkündür. Üstelik, aşırı gelir ve servet farklılıklarını önlemesi, işsize iş sağlması, hem üreticiyi ve hem de tüketiciyi koruması ve muhtaç insan bırakmaması bakımından, kooperatifçiliğin sosyal adaleti sağlama fonksiyonu Ahi Birliklerinde de var idi. Bir diğer benzerlik, hem Ahi Birliklerinde, hem de kooperatifçilikte eğitim ilke ve faaliyetinin mevcut olmasıdır¹⁶.

Türkiye’de çağdaş kooperatifçiliğin öncüsü olarak Osmanlı döneminde Mithat Paşa, Cumhuriyet döneminde ise M. Kemal ATATÜRK görülmektedir¹⁷.

Türkiye’de kooperatifçilik hareketinin Mithat Paşa 'nın kurmuş olduğu Memleket Sandıklarıyla başlamış olduğu kabul edilmektedir.

Mithat Paşa “Memleket Sandığı” adını verdiği ilk tarım kredi organizasyonunu 1863 yılında o zaman valisi olduğu Niş şehrinin Pirok kasabasında kurmuştur. İlk denemeden olumlu sonuçlar almış ve dolayısıyla bu şekildeki sandıkların bütün ülkede kurulmasının çok faydalı olacağını düşünmüştür. Düşüncelerini uygulama amacıyla hazırladığı bir nizamname hükümetçe kabul edilmiş ve memleket sandıkları adı verilen bu teşkilatın ülkenin her tarafında kurulmaları bütün valilere görev olarak verilmiştir. Bu şekilde devlet tarımsal işlerini de kendi idari işleri arasına almıştır. Mithat

¹⁶ Nurettin Hazar., **Kooperatifçilik Dersleri**, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları No:4, Tolga Matbaası, Ankara, 1996, s.126.

¹⁷ Mülayim, a.g.e., s.42.

Paşa 'nın hazırlamış olduğu bu nizamname hükümetçe 1867 yılında kabul edilmiştir. Bu nizamname 29 maddeden ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sermaye, idare, ikraz ve kazanç, ikinci bölümde ise sandık tarafından izlenecek muhasebe usulü belirtilmiştir. Mithat Paşa 'nın bu nizamnamesi ile Türkiye de tarım kredi kooperatifçiliğinin temeli atılmış olmaktadır.

Birçok kazada kurulmuş olan Memleket Sandıkları, 1867 yılında çıkartılmış Nizamname ile Tuna vilayetinin dışına taşıp memleketin her yanına yayılmış, 1883 yılında ise Menafi Sandıklarına dönüştürülmüştür. Böylece Ziraat Bankası'nın kuruluşunu teşkil etmişlerdir.

Menafi sandıklarından sonra daha bilinçli ve daha aktif kooperatif hareketlerine Ege bölgesinde rastlanmaktadır. 1913 de Kazım Nuri ve Topçuoğlu Nazmi öncülüğünde “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri” kurulmuştur. Daha sonra üreticiye kredi temin edebilmek ve kurulan bu ilk tarım satış kooperatifine mali yardımda bulunabilmek amacıyla 1914'de Milli Aydın Bankası kurulmuştur¹⁸.

Cumhuriyet döneminde ise kooperatifçilik büyük ölçüde çıkarılan kanunlarla devletin öncülüğünde gelişmiştir. Bu kanunların çıkarılmasında Atatürk'ün rolü büyüktür. 1924 de çıkarılan “İtibari Zirai Birlikleri Kanunu” ile ortakların kişisel ve müşterek kefalet esasına göre kredi dağıtılacak örgütler kurmaları öngörülmüştür. 1926 yılında İtibari Zirai Birliklerinin kuruluş ve yönetimi hakkında esasları gösteren 58 maddelik bir Kararname de çıkarılmıştır. Bu kanun ve kararname Türkiye'de uygulama alanı bulamamış ve yalnızca bir iki itibari zirai birlik kurulmuştur. Yine, 1926 da çıkarılan Türk Ticaret Kanununun bir bölümüne konulan hükümlerle kooperatiflerin kurulması yoluna gidilmiştir. 1929 da çıkarılan “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu” ile Raiffeisen ilkelerine uygun tarım kredi kooperatiflerinin kurulması yoluna gidilmiştir. Cumhuriyet döneminde tarımsal örgütlenmeye verilen önem 1935 yılında kabul edilen “Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri

---

¹⁸ Ün, a.g.m., s. 2.

Kanunu” ile 2836 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri” kanunudur. Ancak 1969 yılında kabul edilen 1163 sayılı “Kooperatifler Kanunu”nun, Türk Kooperatifçilik mevzuatı içinde önemli bir yeri ve boşluğu doldurduğunu söylemek mümkündür. 2834 sayılı “Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu” önce 1985’de 3186 sayılı yasa ile, sonra da 2000’de 4572 sayılı yasa ile; 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu önce 1971’de 1581 sayılı yasa ile, sonra 1985’de 3476 sayılı yasa ile yeniden düzenlemeye tabi tutulmuştur. 1163 sayılı kooperatifler kanunu ise 1988’de 3476 sayılı yasa ile 23 maddesi tamamen veya kısmen değiştirilmiş, 2 ek ve 2 geçici madde eklenmiştir. 1961 ve 1982 tarihli anayasalara kooperatifçilik hakkında devlete önemli görevler yükleyen hükümler konmuştur. 1973’de ilk defa bir bakanlığın başına “kooperatif” kelimesi eklenmiştir; ancak bu kelime daha sonra kaldırılmıştır¹⁹.

1.2. KOOPERATİFÇİLİĞİ ANLAM VE TANIMI

Aslı Latince bir sözcük olan kooperatif, “ile” manasına gelen “Co” ve iş, eser, çalışma anlamına gele “operatif” kelimelerinden oluşturulmuştur. Dolayısıyla “işbirliği halinde olma”, “birlikte faaliyette bulunma” anlamı çıkmaktadır. Kooperatif deyimi, Türkçe’de dahil olmak üzere hemen hemen bütün dillerde kullanılmaktadır. Türkçe’de kooperatif kelimesinin ilk defa, kuruluşu 1915’de tasdik edilen “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortağı” adı altında, o da sıfat olarak, kullanıldığına şahit olmaktadır²⁰.

Kooperatif kelimesinin Türkçe anlamı “ortak gereksinimleri elverişli koşullarla sağlamak için kurulan, kâr amacı gütmeyen kurum”, “üreticilerin aracıyı ortadan çıkararak ürünlerini daha elverişli koşullarda pazarlamak için

¹⁹ Ün, a.g.m., s. 2.

²⁰ Hazar, a.g.e., s.10.

kurdukları ortaklık”²¹ şeklinde ifade edilmektedir. Kooperatifler, farklı amaçlarda, çeşitli ekonomik ve toplumsal sistemlere kolaylıkla uyabilen bir yapıya sahip olduğu için, bugüne kadar herkes tarafından kabul edilen tek bir tanım bulunmamaktadır. Ekonomik ve hukuki olarak farklı olarak tanımlanmış olan kooperatifin, ekonomik tanımını yapmak çok daha zordur.

1.2.1. Kooperatifin Hukuki Tanımı

Bazı Avrupa ülkeleri bizden çok önce kooperatifin hukuki tanımını çeşitli şekillerde yapmıştır. Örneğin; 1925 tarihli Hollanda Kooperatifler Yasasında kooperatif; “Ortakların girme ve çıkmalarının serbest olduğu ve ortaklarının, işlerini, birleştirerek veya onlara gerekli maddeleri satın alarak veyahut da onlara kredi sağlamak suretiyle, ekonomik haklarını savunma amacını güden şahıs birleşmeleri” kooperatiftir denilirken, İtalya 1942 yılında çıkardığı Yurttaşlar yasasında “Kooperatif, karşılıklı yardım amacı güden, değişik sermayeli, sınırsız ortaklı, ortaklarının en çok payı tespit edilmiş olan bir ekonomik örgüttür” denilmektedir²².

Ülkemizde ise 10 Mayıs 1969 yılında Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Kooperatifler Kanununda (Md. 1) şöyle tanımlanmıştır; “Tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile il özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir”²³.

²¹ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük 1 A-K**, Genişletilmiş 7. Baskı, TDK Yayınlar 505/1, TDK basımevi, Ankara, 1983, s. 734

²² Mülayim, a.g.e., s.59.

²³ 10.5.1969 gün ve 13195 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu.

1.2.2. Kooperatifin Ekonomik Tanımı

Yerli ve yabancı bilim adamları kooperatifin ekonomik tanımını farklı şekillerde yapmışlardır. Bu tanımlar, şu ana kadar yapılan tanımlarla sınırlı kalmayacak zaman içerisinde yeni tanımları da görmek mümkün olacaktır. Bugüne kadar yerli ve yabancı bilim adamları tarafından yapılan bazı tanımlar;

İtalyan iktisatçısı Valenti'ye göre. "Kooperatif, dağılımından zarar görenlerin, bu zararı ortadan kaldırmak ve dağılımda bir denge yaratmak amacıyla kendi istedikleri üzerine birleşip meydana getirdikleri kolektif bir işletmedir". Fransız kooperatifçisi, Charles Gide ise "Kârı ortadan kaldırma amacını güden bir birleşme" şeklinde tanımlamıştır. Kontrat Melerowicz ise kooperatifi, "Ekonomik yönden kooperatifler müşterek ticari bir hedefe ulaşmak için kurulan şahıs birlikleridir" demiş, yine kooperatif işletmeciliği biliminin babası sayılan Alman kooperatifçi Henzler ise; "Konut kooperatifleri dışında, üye sayıları sınırlı olmayan, ekonomilerini belirlenen temel sözleşme uyarınca, birlikte yükümlenen ekonomik araçlarla kendilerine özendirme görevi verilen bireyler topluluğuna kooperatif" demektedir²⁴.

Türkiye'de ise bu konuda, Z. Fahri Fındıkoğlu kooperatifi "istihsal kredi, istihlak ve mesken temini gibi başlıca ekonomik ihtiyaçların tatmini maksadıyla kendi arzu ve iradeleri ile bir araya gelen, bu ihtiyaçları karşılamak için kendi iktisadi gayretleriyle bir işyeri ve işletme vücuda getiren insanların birleşme teşebbüsüne kooperatif denir"²⁵ şeklinde tanımlanmıştır. Nurettin HAZAR ise "Kooperatif, kavram olarak ortalaşa ihtiyacın el birliğiyle ve karşılıklı yardımla giderilmesi maksadıyla meydana getirilen gönüllü bir teşkilat olmakla birlikte, onun tam bir tanımını yapmak kolay değildir"²⁶ derken, Ziya Gökalp MÜLAYİM ise "Kooperatif; fertlerin tek başlarına

²⁴ Mülayim, a.g.e., s.60-61

²⁵ Fındıkoğlu, a.g.e., s.119

²⁶ Hazar, a.g.e., s.10.

yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir şekilde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir”²⁷ demiştir. DEMİRCİ, “Ferdî veya ekonomik birimler ortak ekonomik hedefe yönelik olarak ve müşterek ekonomik fonksiyonları rasyonel bir şekilde yürütmek için bir araya gelip, karşılıklı yardım ve dayanışma ile sosyal bir müessese vücuda getirmek”²⁸ olarak ifade etmişlerdir. TAN ise; “Kooperatif, ekonomik ve sosyal gereksinimleri bir arada sağlama yeteneğindeki tabana dayalı örgütlenme biçimidir”²⁹ olarak ifade buyurmuşlardır. POYRAZ tarafından da kooperatif “Tüketim, üretim, kredi gibi başlıca İhtiyaçları karşılıklı yardım esasları çerçevesinde gidermek için sosyal ve ekonomik amaçlarla serbestçe bir araya gelen kimselerin bu birleşmeden elde ettikleri kârı, işlemleri oranında dağıtmak üzere kurdukları ortaklıktır”³⁰ şeklinde açıklanmıştır.

1.3. KOOPERATİFÇİLİĞİN İLKELERİ

Bu günkü anlamıyla ilk kooperatif 21 aralık 1844 yılında İngiltere'nin Rochdale kasabasında 28 dokuma işçisi tarafından kurulan bir tüketim kooperatifidir. Rochdale öncüleri kooperatiflerinin iyi işleyebilmesi için bazı ilkeleri kabul etmişlerdir. Sonraki yıllarda daha da geliştirilerek bugünkü dünya kooperatifçiliğinin evrensel ilkeleri olarak kabul edilmiştir.

Kooperatifçilik ilkelerinin neler olduğu ilk defa bilimsel olarak 1937 yılında ortaya konmuştur. Milletlerarası Kooperatifler Birliği (ICA) çeşitli ülkelerin kooperatiflerinde uygulanan kooperatif ilkelerini saptamak üzere 1930'dan 1937'ye kadar süren bir anket düzenlemiştir. Bu ankettten alınan sonuçlara göre Milletlerarası Birlik, Kooperatif ilkelerini, mutlak ilkeler

²⁷ Mülayim, a.g.e., s.62

²⁸ Demirci, a.g.t. , s. 3.

²⁹ Ayhan: Tan”Kooperatiflerin Sosyo-Kültürel Gelişimi ve Demokrasinin Yerleştirilmesine Katkısı”, **XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi**,KKK. Yayınları No:76, Ankara, 1990, s.97

³⁰ Hüsnü Poyraz: “1163 Sayılı Kanuna Göre Kurulan Tarımsal Amaçlı Kooperatifler”, **X. Türk Kooperatifçilik Kongresi**, TTK.Yayınları,No:44,Ankara,1981, s.9

(serbest giriş, demokratik yönetim, risturn verilmesi, sermayeye sınırlı faiz verilmesi) ve ikinci derecedeki ilkeler (siyasal ve dinsel tarafsızlık, peşin satış, kooperatif eğitiminin geliştirilmesi) olarak belirlemiştir³¹.

İkinci Dünya Savaşından sonra az gelişmiş ülkelerde gelişmeye başlayan kooperatifçilik, bu ülkelerde değişen ekonomik ve sosyal şartları içinde yepyeni sorunlar ile karşı karşıya kalmış bu nedenlerle bu ülkelerde modern kooperatifçiliğin hem pratik hem de teorik bölümlerine ait ilkelerin yeniden değerlendirilmesi ve bazı yeniliklerin yapılması gerektiği ileri sürülmüştür³².

Kooperatiflerde uygulanmak üzere ICA 5-7 Eylül 1966 yılında Viyana'da yapılan 23. kongresinde 6 ilke kabul edilmiştir. Bu ilkeler; serbest giriş (gönüllülük), demokratik yönetim, sermayeye sınırlı faiz verilmesi, risturn verilmesi, kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi ve kooperatiflerle işbirliği ilkesidir.

ICA'nın 20-23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere'nin Manchester şehrinde yapılan 31. kongresinde kooperatifçilik ilkelerini yeniden belirlemiştir. ICA en son kooperatifçilik tanımını "Kooperatif, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve ihtiyaçları müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen teşebbüs vasıtasıyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilat" olarak yapmıştır. Kooperatifler, kendi kendine yardım, kendi kendine sorumluluk, demokrasi, eşitlik, adalet, dürüstlük ve dayanışma temel değerler üzerine kurulmasına ve kooperatif üyeleri kooperatif kurucularının geleneklerinde dürüstlük, açıklık, sosyal sorumluluk ve diğer kişilere saygının ahlaki değerler olduğuna inanırlar. Bu kooperatif değerlerini uygulamaya geçirmede yardımcı olmak, yol göstermek üzere 7 ilke tesbit etmiştir³³. Bunlar;

---

³¹ Mülâyim, a.g.e., s.64.

³² Mülâyim, a.g.e. s. 65.

³³ Ahmet Özçelik, "Kooperatifçik İlkelerindeki Değişiklikler", **Karınca Dergisi**, S. 707, Kasım 1995, s.19

- 1 – “Gönüllü ve Serbest Giriş” İlkesi
- 2 – “Ortaklığın Demokratik Yönetim” İlkesi
- 3 – “ Ortaklığın Ekonomik Katılımı” İlkesi
- 4 – “Özerklik ve Bağımsızlık” İlkesi
- 5 – “Eğitim,Öğretim ve Bilgilendirme” İlkesi
- 6 – “Kooperatifler Arası İşbirliği” İlkesi
- 7 – “Toplumsal Sorumluluk” İlkesi

1.3.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi

Kooperatiflere giriş gönüllü olup, hizmetlerinden yararlanabilecek ve kooperatif ortaklığının sorumluluklarını kabul eden herkese kişinin sosyal, siyasal, ırk ve din ayırımının gözetilmeden üyeliğe kabulü demektir. Hiç kimse kooperatife girmeye veya kooperatiften çıkmaya zorlanamaz (Bazı ülkelerde özellikle kooperatifçiliğin ilk yıllarında, kooperatife üye olmaları beklenenleri ekonomik baskılarla üyeliğe girmeye zorlama yoluna da baş vurdukları olmuştur).

Bir kimsenin üyeliğe kabulü için kooperatifin kullanabileceği çeşitli seçme kriterleri (giriş koşulları, üyelik için yasal yeterlilik, fiyat politikası, teslim edilecek mal miktarı) vardır. Üye seçiminin amacı, ekonomik çıkarları kooperatiflerin faaliyetleri ile uyumlu olan kişileri ortaklığa almaktır. Kooperatif, katkısı çok önemsiz ölçüde olacak, kooperatifin gelişmesini engelliyen marjinal üyeleri üyeliğe kabul etmeyebilir³⁴. Bu durumda serbest giriş ilkesini ihlal etmiş sayılmaz.

---

³⁴ Özçelik, a.g.m. s.16

Bu ilkenin ülkemizdeki uygulamasına baktığımızda, 1163 sayılı kooperatifler kanununun 8. maddesi ortaklığa kabulü belli şartlara bağlamış ve faaliyet gösteren tüm kooperatiflerde genel olarak bu şartlar dahilinde ve kendi ana sözleşmelerinde ayrıca belirtilen hususları dikkate alarak ortak kabul etmektedirler.

1.3.2 Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi

Kooperatifler, politikaları ve kararlarının alınmasında aktif olarak yer alan üyeleri tarafından kontrol edilen demokratik organizasyonlardır. Seçilen erkek ve kadın temsilciler ortaklara karşı sorumludur. Her kooperatif üyeleri eşit oy hakkına sahiptir³⁵. Yani ortaklardan sermaye payları miktarlarına bakılmaksızın en az sermaye payı olan da en çok sermaye payı olan da seçme, seçilmede sadece bir oya sahip olma anlamındadır.

Kooperatif yönetiminde yer alan kişilerin, ortakların oylarıyla gelmiş insanlar olmaları, ortaklara karşı sorumluluk duymaları, ortakların yöneticilere karşı olumlu veya olumsuz eleştiri getirebilip, gerektiğinde yöneticileri değiştirebilmeleri, bu ilke ile mümkündür.

Bu ilke, kooperatiflerin üst örgütlerinde de demokratik bir biçimde uygulanır. Ancak, buradaki demokratik yönetim anlayışı, birim kooperatiflerde mutlak uygulanan "bir ortağa bir oy"dan farklı biçimdedir. Birlik ve merkez birliği gibi üst örgütlerin genel kurullarında oylama, katılan birim kooperatiflerin veya birliğin ortak sayısı veya üst örgütle yaptığı alış-veriş veya iş hacmi veya hepsi karışık olarak demokratik bir biçimde düzenlenmektedir. Böylece birim kooperatiflerin, üst örgüt genel kurullarında, ortak sayıları veya faaliyetler ile orantılı olarak farklı sayıda üyelerle temsil edilmekte ve ona göre farklı oy sahibi olmaktadır³⁶.

---

³⁵ Özçelik, a.g.m., s.20.

³⁶ Mülâyim, a.g.e. s.73.

Demokrasi okulu olan kooperatiflerde, bu ilkenin en geniş biçimde uygulanmasıyla, üyelerin demokratik yönetim ve yararlarını görebilecek, bu da ülkede demokrasinin yerleşmesine katkı sağlayacaktır³⁷.

1.3.3. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi

Bu ilke 1966 yılında belirlenen sermayeye sınırlı faiz verilmesi ile risturn verilmesi ilkesinin birleşmesi ile oluşmuştur.

Ortaklar, Kooperatifin sermayesine eşit olarak katılır ve kooperatifin sermayesini demokratik olarak kontrol ederler. Genellikle sermayenin az bir bölümü kooperatifin ortak varlığıdır. Ortaklar, kooperatife ortaklık şartı olarak yatırdıkları ortaklık paylarına şayet faiz veriliyorsa sınırlı oranda faiz alırlar. Diğer taraftan ortaklar, işletme fazlalarını aşağıda belirtilen amaçların herhangi birisi veya hepsi için tahsis edebilir³⁸.

a-Kooperatifi geliştirmek için dağıtılmayan yedek akçe oluşturma (asgari bir kısmı); Yedek akçe hiçbir surette ortaklara (istifa etmiş, çıkarılmış yada ölmüş olsalar bile) dağıtılmaz. Hatta kooperatifin feshedilmesinde bile dağıtılmaz, kooperatifin bağlı bulunduğu birliğe yada merkez birliğine veya sosyal amaçlar için kullanılır. Yedek akçe kooperatifin uzun süre gelişerek varlığını koruyabilmesi için büyük önem taşımaktadır.

b-Ortakların kooperatifle alış-veriş oranında yararlandırma (ortaklara risturn verilmesi) ; Ortakların kooperatiflerine verdikleri desteği ödüllendirme yoludur. İyi yönetilen bir kooperatifte, mali yıl sonunda bir işletme fazlası elde edilmesi doğaldır. Bu fazlalık ortaklara dağıtılmak istendiğinde, sermayelerine göre değil, kooperatifte yapmış oldukları alış-veriş oranına göre yapılır.

---

³⁷ Özçelik , a.g.m. s.16.

³⁸ Mülayim, a.g.e. s.74.

c-Ortaklara uygun bulunan ve onaylanan diğer faaliyetlerin desteklenmesi ; Kooperatiflerin işletme fazlasının bir bölümü yedek akçe, bir bölümünü risturn olarak dağıtabileceği gibi bir bölümü ile de mahalli, bölgesel, milli ve milletlerarası kooperatifçik hareketinin geliştirilmesini destekleme yoluna gidebilir³⁹.

Bu ilke, kooperatifleri sermaye şirketlerinden ayıran önemli bir unsurdur. Sermaye şirketlerinin amacı yalnızca kâr olup sermaye oranında dağıtım yapmaktadırlar. Kooperatiflerde ise amaç kâr değil elde edilen işletme fazlası sermayeye oranla dağıtılmaz ve teşvik etmek amacıyla ortaklık paylarına ve kooperatiflere yatırılmış tüm sermayeye daha önceden ana sözleşme ile belirlenen oranda faiz ödenir.

1.3.4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi

Kooperatifler, ortakları tarafından yönetilen özerk (otonom), kendi kendine yardım eden, üyeleri tarafından denetlenen bağımsız organizasyonlardır. Eğer kooperatifler, devlet ve diğer kuruluşlarla anlaşma ve işbirliği yapmaları veya dış kaynaklardan sermaye sağlamaları durumunda, bütün bu ilişkileri, kooperatiflerinin özekliğine ve ortakların kooperatiflerini demokratik olarak yönetmelerine bir zarar getirmeyecek biçimde yürütürler⁴⁰.

1.3.5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi

Kooperatifler, üyeleri, seçilmiş ve atanmış yöneticileri ile çalışan personele eğitim ve uygulama imkanı sağlayarak kooperatifin gelişmesine

---

³⁹ Mülâyim, a.g.e. s.76.

⁴⁰ Mülâyim, a.g.e. s.77.

etkin şekilde katkıda bulunabilirler. Kooperatifler, kooperatiflerin yapısı ve yararları hakkında halkı, özellikle gençleri ve lider insanları bilgilendirirler⁴¹.

Kooperatifin anlamını bilmeyen sadece basit bir alıcı veya satıcı durumunda olan ortakları gerçek kooperatifçi haline getirmek ve kooperatifleriyle ilişkilerini kuvvetlendirmek için eğitim ve öğretimin yürütülmesi gerekir. Eğitim süresince kooperatifin faaliyetleri sürekli irdelenir ve böylece ortaklarla yöneticiler arasında iletişim kurularak hizmetin daha iyi yapılması konusunda öneriler oluşturulur.

1.3.6. Kooperatifler Arası İşbirliği İlkesi

Kooperatif hareketinin ortaklarına ve topluma karşı çok etkili ve güçlü olarak hizmet verebilmesi için diğer kooperatiflerle işbirliğine gitmelidirler. Bölgesel, ulusal ve uluslar arası seviyede yapılacak yatay ve dikey iş birliği ile araçları ortadan kaldırarak büyük işletmeler ile rekabet edebilir.

1.3.7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi

1995 kooperatif ilkeleri arasında tümüyle yeni olan bu ilke, Kooperatifler, üyelerin ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılarken, faaliyette buldukları toplumun sürdürülebilir kalkınmasını üyelerinin uygun bulduğu politikalar ile yürütürler.

Kooperatifler, ortaklarını ihtiyaçlarını ön planda tutarlar ancak, diğer yandan toplumun, çevrenin korunması gibi, ortaklarında kabul edebileceği sürdürülebilir kalkınma politikalarına da katkıda bulunmalıdırlar.

---

⁴¹ Özçelik, a.g.m. s.20.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ VE TARİHİ GELİŞİMİ

2.1. TÜKETİM KOOPERATİFLERİ

İnsanların hayatlarını devam ettirmek, ihtiyaçlarını gidermek ve alışkanlıklarını tatmin etmek amacıyla belirli mal ve hizmetler için sayısız ihtiyaçları ve arzuları vardır. Bu ihtiyaç ve arzular, insanın doğduğu anda hatta doğmadan önce başlar, öldükten sonra da devam eder. İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için bu düzenli ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetleri satın almak isteyeceklerdir⁴². Tüketici, ihtiyaçlarını gidermek ve tatmin sağlamak amacıyla mal ve hizmetleri kullanan kişi ve topluluklardır⁴³. Tüketici, talebi hisseder ve buna göre alımları ve davranışlarını ayarlar. Tüketici mal alışlarını belirli ekonomik yasaların ve ihtiyaçlarının tesiri altında gerçekleştirir. İktisat teorisinin çok önemli varsayımlarında birisi de, tüketicinin belli koşullar altında ulaşabileceği en yüksek faydaya ulaşmayı amaçlamasıdır. Tüketici her mal için harcadığı son liranın kendisine sağladığı marjinal faydaların birbirine eşit olduğu noktaya kadar her maldan satın alacaktır. Tüketicinin birim para ile ihtiyaçlarını giderecek mallardan daha fazla alabilmesi onun tatminini artıracaktır. Bu ise her şeyden önce piyasada rekabetin yaratılması ile pazarlama kanalındaki aracı sayısının asgariye indirilmesine bağlıdır⁴⁴.

Bütün dünyada tüketiciyi, tüketim kooperatifleri içinde örgütlenmeye yönelten temel sebep, üretici ve tüketici arasındaki aracı denilen kişi yada kuruluşların varlığıdır. Tüketim kooperatifi, tüketicilerin, tüketim maddeleri ihtiyaçlarını kaliteli ve ucuz temin etmelerini sağlamak üzere dayanışma yoluyla ve gönüllü olarak ekonomik güçlerini bir araya getirmeleriyle vücut

⁴² Yıldırım Kılıç, **Pazarlama Satış Satıcılık**, Eğitim yayınları, İstanbul 1977. s.1.

⁴³ Orhan Türkay, **Mikro İktisat**, Savaş yayınları, Ankara 1986 s.8.

⁴⁴ Ahmet Özçelik, "Tüketici ve Kooperatifçilik", **Karınca Dergisi**, S. 750, Haziran 1999, s.8.

bulmaktır. Tüketim kooperatifin amacı, kar etmek, ancak bu karın ortaklarına yaptıkları alış-verişleriyle orantılı olarak risturn geri döndürmektir. Tüketim kooperatifleri, pazarlama zincirindeki aracıyı kaldırıp, üretimle-tüketimi yaklaştırabildikleri ölçüde üyelerine daha yararlı olabilmek şansına ulaşacaklardır⁴⁵.

Ülkemizde, fazla başarı gösteremeyen faaliyet kollarından birisi de tüketim kooperatifçiliğidir. Bugüne kadar daha ziyade bazı kamu kuruluşları ve özel iş yeri, bu kuruluşların personeline dönük hizmet sürdürmektedirler. Bazı istisnalar dışında, Türkiye’de halka dönük bir tüketim kooperatifçiliği henüz gerçekleştirilememiştir. Mevcut tüketim kooperatifleri hem ortak sayısı, hem de sermaye yönünden yetersiz olduklarından büyük oranda alımlarda bulunamamaktadır⁴⁶.

2.1.1. Tüketim Kooperatiflerinin Tanımı

Kooperatifçilikle ilgili hemen her eserde ayrı bir tanım bulmak mümkün olduğu gibi tüketim kooperatifleri içinde muhtelif tanımlar bulmak mümkündür. Bunlardan belli başlıları;

Tüketim kooperatifi, kendi istekleri ile iş birliği karşılıklı yardım esasları içerisinde ekonomik güçleri bir araya getiren kimselerin, temel gıda ve ihtiyaç maddelerini en iyi kalitede ve ucuza temin etmek amacıyla kurdukları, değişir sermayeli ve değişebilen ortaklı, tüzel kişiliği ve kendine has karakteri olan ortaklıktır⁴⁷.

Tüketim kooperatifi, tüketicilerin, özellikle dar gelimli tüketicilerin, tüketim maddeleri ihtiyaçlarını en iyi biçimde ve olabildiğince ucuza (maliyet

⁴⁵ Özçelik, a.g.m., s.8.

⁴⁶ Ziya Gökalp Mülayim:”Tüketim Kooperatiflerinin Türkiye’nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmadaki Rolü”,**VIII. Türk Kooperatifçilik Kongresi** , Ankara, 1976, s.VI-9.

⁴⁷ Ahmet Özçelik “Tüketim Kooperatifleri ”, **Karınca Dergisi**, S. 740, Ağustos 1998, s.6

fiyatına) sağlamak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir⁴⁸.

Tüketim kooperatifleri, iyi kalitede ve uygun fiyatla çeşitli tüketim maddeleri sağlayarak üyelerin alım gücünü arttırmak suretiyle gerçek gelirlerini ve hayat seviyelerini yükseltmek için kurulan perakendeci kuruluşlardır⁴⁹.

2.1.2. Tüketim Kooperatiflerinin Amacı

Tüketim kooperatiflerinin amaçları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın bu kooperatifler için hazırladığı ana sözleşmesinde aşağıda belirtildiği şekliyle sıralanmıştır. Bu amaçlar⁵⁰;

1. Üretim merkezlerinden, ilk ellerden ve diğer satıcılardan ucuza satın alacağı tüketim maddelerini peşin veya kredili olarak ortaklarının yararlarına sunmak

2. Konusu ile ilgili işletmeler kurarak ortaklarının ihtiyaçları için üretim ve faaliyette bulunmak, bu konuda kurulmuş teşebbüslere iştirak etmek.

3. Ortaklarının çeşitli ihtiyaçlarından gerekli görülenleri yurtdışından ithal etmek suretiyle temin etmek ve gerekli hallerde tüketim kooperatifleri üst kuruluşlarıyla işbirliği yapmak.

4. Kooperatif tarafından temini ve dağıtımı mümkün olmayan zorunlu ihtiyaç maddeleri için ortaklarına kredi vermek.

⁴⁸ Mülayim, Kooperatifçilik, s.447.

⁴⁹ Rasih Demirci, "Tüketim Kooperatifleri Üzerine Düşünceler", *Karınca Dergisi*, S. 571, Temmuz 1984, s.5

⁵⁰ Ahmet Özçelik, *Tüketicinin korunmasında Temel Çözüm: Tüketim Kooperatifleri.*, TKK Yayınları No:73, Ankara 2000, s.35

5. Kooperatifin kredi ihtiyacının karşılanması amacıyla ilgili finansman kuruluşlarına başvuruda bulunmak, borçlanmak, açılan kredinin zamanında ve amacına uygun kullanılmasını sağlayıcı tedbirleri almak.

6. Diğer kooperatiflerle işbirliği yapmak.

7. Tüketim kooperatifleri üst kuruluşlarına girmek.

8. Ortaklarının sigorta ihtiyaçlarına aracı olmak

9. Amaçlarına uygun gördüğü gayri menkulü satın almak veya yaptırmak, gerekirse ihtiyaç fazlasını satmak.

10. Gerektiğinde ortaklar ve personel için yardım fonları oluşturmak, konu ile ilgili eğitim, yayın, araştırma ve benzeri faaliyetlerde bulunmak.

2.1.3. Tüketim Kooperatiflerinin İşlevi

Tüketim kooperatiflerinin makro-pazarlama sisteminde etkili olmaları aşağıdaki görevleri yerine getirebilme imkanlarına ve derecesine bağlıdır.

- a) Fiyat istikrarı sağlamak,
- b) Gelir dağılımını iyileştirmek,
- c) Ortakların hayat düzeyini ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden yükseltmek,
- d) Tüketici korumasında etkin rol oynamak.

Tüketim kooperatiflerinin fiyat istikrarı oluşturmadaki rolü, etkin bir dağıtım kanalı olmasına ve ekonomideki diğer üretim ve pazarlama kooperatifleri ile olan ilişkilerinin gelişmiş olmasına bağlıdır⁵¹.

---

⁵¹ Alican Kavas, Yavuz Odabaşı, **Türkiye’de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu Alınması Gereken Tedbirlerin Araştırılması**, TKK Yayınları No. 77, Ankara 1988, s.9.

2.1.4. Tüketim Kooperatifleri Ulusal Kooperatifçilik İlkeleri

Türkiye Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği'ne bağlı bölge birlikleri ve birim tüketim kooperatifleri "Didim 1997 Yönetici Mevzuat Semineri"nde Uluslararası kooperatifçilik ilke ve hedefleri yanında aşağıda belirlenen, Tüketim kooperatifleri Ulusal Kooperatifçilik ilke ve hedeflerine bağlı kalmayı oy birliğiyle kabul etmişlerdir. Bu ilkeler;⁵²

1- Demokratik Örgütlenme: Merkez Birlik, yatay ve dikey örgütlenmenin ülke bazında gerçekleşmesine, gelişmesine ve yaygınlaşmasına yardımcı olur. Katılan Kooperatiflerin kendi özyönetim hakları saklıdır.

2- İstikrarlı ve Sürekli Denetim: Merkez Birlik, denetimde sürekliliği sağlar. Doğru hesabi, adil paylaşımı, dostluk ve sevgi yaratacağı düşüncesinden hareketle denetimde istikrarın amacı ortaklar arasında güven duygusunu sağlayacaktır.

3- Yaşam Boyu Eğitim: Merkez Birlik, yaşam boyu eğitim ilkesini benimseyerek süreli süresiz yayınlar üretip, hedef kitleler için sempozyum, panel, seminer ve konferanslar düzenler. Eğitim ilkesinin uygulanması diğer ilkelerin tam uygulanmasına imkan verir.

4- Üretimle Bütünleşme: Merkez Birlik, tüketim kooperatiflerinde ağırlık olarak satılan malların ilk elden alınmasının yanında bazı temel malların üretimi için gerekli girişimlerde bulunur.

5- İletişim ve Haberleşme: Merkez Birlik, değişik alanlarda faaliyet gösteren kooperatiflerle özellikle üretim, taşıma, pazarlama, iletişim ve haberleşme ortamını sağlamaya çalışır. Türk kooperatifçilik Kurumu, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ile Uluslararası Kooperatifler Birliği ve ilgili kuruluşlar ile eğitim ve işbirliği amaçlı iletişim ve haberleşmeyi sağlar.

⁵²Didim 97 Yönetici Mevzuat Semineri, "Tüketim Kooperatifleri Ulusal Kooperatifçilik İlkeleri", Türkiye Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği, **Karınca Dergisi**, S.763, Temmuz 2000, s.29-31

6- Partiler üstü Politika: Merkez Birlik, tek tek bireylerin siyasal görüşlerine, inanç ve düşüncelerine saygı duyar, ancak demokrasinin güçlenmesi için yasal kuruluşlarla iş ve eylem birliği yaparlar.

7- Ekonomik Güçlenme: Merkez Birlik, haksız rekabete karşı durmanın ve piyasada denge unsuru olabilmenin ekonomik güçlenme ile olacağı bilinci ile hareket eder. Kooperatiflerin güçlenmesi için, tek banka, tek yasa ve tek bakanlık sistemini gündemde tutar.

8-Merkezi Sistem Mubayaa: Merkez Birlik, monopolcü kuruluşlar arasında tüketim kooperatiflerin yaşayabilmesi ve piyasada dar gelirli lehine etkinlik gösterebilmeleri için toplu alımlara önem verir.

9- Merkezi Sistem Muhasebe: Merkez Birlik, tüketim kooperatiflerinin muhasebelerinin merkezi sistem ve bilgisayarla tutulması için gereken özeni gösterir.

10-Çağdaş Pazarlama: Merkez Birlik, çağdaş pazarlamaya önem verir ve gelişmeleri takip eder. Aşırı kazanç elde etme, suni darlık yaratma ve karaborsa eğilimlerine, kalitesiz mal üretimine, halkın sağlığına ve ahlâkını bozacak ihtikara karşı alternatif çözümler üretirler.

11- Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadele: Merkez Birlik, bölge birlikleri, birim tüketim kooperatifleri kendi girdi-çıkıtı kayıtlarını Vergi Usul Yasası'na ve Ticaret Yasası'na uygun olarak tutmak suretiyle diğer kuruluşlara örnek olurlar.

12-Tüketiciyi Bilgilendirme ve Bilinçlendirme: Aynı zamanda tüketici örgütü olan tüketim kooperatifleri çeşitli yöntem ve araçlarla tüketiciyi bilgilendirir, bilinçlendirir ve tüketici haklarını korurlar.

13- Sürdürülebilir Tüketim ve Çevre Yönetimi: Merkez Birlik, bölge birlikleri, birim tüketim kooperatifleri, çevreyi korur ve ilgili kuruluşlar ile işbirliği yaparlar. Kullanılıp atılan ambalaj yerine ekonomiye ve doğal çevreye zarar vermeyen geri dönüşümlü ve organik ambalajlamayı desteklerler. Alışverişlerinde bu kurallara uyan firmalara öncelik verirler.

14- Verimlilik, Kalite ve Zaman Yönetimi: Merkez Birlik, bölge birlikleri, birim tüketim kooperatifleri; verimlilik, kalite ve zaman değeri konusuna

önem verilmesini kabul ederler. Anılan belgeler ile ilgili TSE, MPM, KALDER, TÜBİTAK ve benzeri bilimsel kuruluşlarla ilişki içinde olurlar.

2.2. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin hepsinde tüketim kooperatiflerinin geniş bir yer aldığı görülmektedir⁵³.

Tüketim kooperatifçiliğinin bütün dünyada geniş oranda yer almış olmasının nedeni, dar gelirliliğin korunmasında bu kooperatiflerin taşıdığı önemdir, çünkü dar gelirliliğin tüketici, yalnız ülkemizde değil, tüm ülkelerde nüfusun en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle dar gelirliliğin korunmasında ekonomik yönden korunması sorunu son yüzyılda bütün ülkelerde büyük önem taşımış ve halen de taşımaktadır. Ülkemizde tüketicinin korunmasında her şey devletten beklenir ve bunda da genellikle başarılı olunmaz iken, 21 Aralık 1844'de İngiltere'de 28 işçinin kurdukları ilk tüketim kooperatifi bu alanda büyük başarı göstermiştir. Bu denemenin en ilginç yönü, dar gelirliliğin ancak kendisinin koruyabileceğini göstermiş olmasıdır. Böylece geçen yüzyılın ortalarında İngiltere'de başlayan tüketim kooperatifçiliği hareketi, hızla bütün ülkelere yayılmıştır. Özellikle sanayileşmiş ve kentleşmiş ileri batı toplumlarında çok büyük gelişme imkanı bulmuştur⁵⁴. Bir kent ve kitle hareketi olan tüketim kooperatifçiliğinin gelişmiş ülkelerdeki seyrini incelediğimizde, üç farklı dönemin varlığı göze çarpmaktadır⁵⁵.

1-Yayımla dönemi: Bu dönemde tüketim kooperatifleri sayı olarak hızlı bir artma eğilimi göstermiştir. Tüketim kooperatifçiliği hareketinin fikir ve eylem safhasında kabul görmesinde ise düşünür ve liderlerin varlığı etkili

⁵³ Oksay, a.g.t., s.7.

⁵⁴ Mülayim, a.g.e., s.453-454.

⁵⁵ Kavas, Odabaşı, a.g.e, s.14-15.-

olmuştur. Bu dönemin diğer bir özelliği, tüketim kooperatifleri birliği, toptancı mağaza ve tüketim kooperatifleri merkez birliklerinin kısa zamanda kurulması ve bu üst örgütlerin bir orkestra şefi görevini görerek hareketin hızla yayılmasını kolaylaştırmasıdır.

2- Birleşme dönemi: Bu dönemde, tüketim kooperatifleri ekonomik ve rekabet ortamındaki değişimler sonucu sayısal olarak erozyona uğramışlardır. Bu erozyon, kooperatiflerin birleşmesi biçiminde bir olgu ortaya çıkarmıştır. Küçük ölçekli ve verimli olmayan tüketim kooperatiflerinin birleşerek daha güçlü ekonomik birimler şekline dönüşmesi ile kooperatif sayısındaki azalma, ortak sayısında fazla bir değişime yol açmamıştır. Aynı amaçlı tüketim kooperatiflerinin bu birleşme hareketi “yatay bütünleşme” olarak ifade edilmiştir.

3- Büyüme dönemi: Bu dönemde kooperatif sayısındaki azalmalar devam etmiş, ortak sayısındaki istikrar korunmuş ve cirolarda büyük artışlar kaydedilmiştir. Kooperatif hareketin; geleneksel yapısıyla hızla değişen ekonomik, sosyal ve teknolojik çevrede etkinliğini ve varlığını koruyamayacağı gerçeği karşısında, tüketim kooperatifleri alternatif büyüme stratejileri arayarak yapısal konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Bu dönemde tüketim kooperatifçiliği hareketi yatay ve dikey bütünleşmesinin ve üst-örgütlenmesini tamamlayarak, makro ekonomide etkin bir faaliyet alanı meydana getirmiştir.

Gelişmiş ülkelerde tüketim kooperatifçiliği hareketinin faaliyet alanları çok gelişmiş (bankacılık, sigortacılık, sağlık kuruluşları, tatil köyleri v.b. gibi) ve üyelerinin her türlü ihtiyacını karşılamaya yönelik bir yapıya bürünmüştür. Bu ülkelerde tüketim kooperatiflerinin başarıya ulaşmasında etkili olan faktörleri şöyle sıralayabiliriz⁵⁶.

---

⁵⁶ Kavas, Odabaşı, a.g.e., s.16-17

- a) Sanayileşme ve kentleşme, tüketim kooperatifçiliği hareketinin ön şartıdır ve hareketin tabanını işçi kesimi oluşturmuştur.
- b) Yatay ve dikey bütünleşme ve üst teşkilatlanma gerçekleştirilmiştir.
- c) Kooperatif hareketinin kendi kendini finanse edebilecek bir yapıya kavuşması sağlanmıştır.
- d) Ölçek ekonomisinden yararlanma ve çağdaş yönetim ilkelerinin uygulanması başarılmıştır.
- e) Kooperatifler arası işbirliği sağlanmıştır.
- f) Kooperatifler üyelere ve üye olmayanlara çağdaş anlamda hizmet verebilecek kapasiteye sahip olmuşlardır.
- g) Kooperatifçilik ilkeleri eksiksiz olarak uygulanmıştır.
- h) Kooperatifçilik eğitimi devamlı bir süreç olarak benimsenmiştir.

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin hepsinde tüketim kooperatiflerinin, ortak sayısı ve birim kooperatif sayısı bakımından dünya kooperatifçiliği içerisinde büyük bir yer tuttuğu görülmektedir. Bugün beş kıtada yarım milyarın üzerinde insanı bünyesinde toplayan yeryüzünün en büyük sosyo-ekonomik akımı niteliğini kazanmıştır. Özellikle Finlandiya, Norveç, İsveç, İzlanda, Danimarka, İngiltere ve Almanya'da tüketim kooperatifçiliği çok gelişmiş olup toplam satışların 1/3 civarındaki bir kısmı bu kooperatiflerce gerçekleştirilmektedir. Dünyada şehirleşme yoğunlaştıkça, tüketim malları piyasaları aksamaya başlamakta, eksik rekabet biçimleri doğmaktadır. Bu duruma tepki olarak tüketim kooperatifçiliği gelişmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tüketim kooperatifçiliği, Türkiye dahil, henüz amaçlarını tam olarak gerçekleştirecek kadar gelişmiş değildir. Zaten bu memleketlerde, tüketim kooperatiflerinin başarısının temel şartlarından olan, üretimle bütünleşme sağlanamamıştır⁵⁷.

---

⁵⁷ Ahmet Özçelik, "Tüketicinin Korunması ve Tüketim Kooperatifleri", **Karınca Dergisi**, S. 768, Aralık 2000, s.7.

2.2.1. İngiltere’de Tüketim Kooperatifleri

İlk hareket İngiltere’de karşımıza çıkmaktadır. İlk hareket Robert Owen ile özellikle işçi kesimine yönelik başlamış ve ondan sonra William King’in Union Shop’ları ile 1832 yılına kadar sürmüştür. Ancak, gerçek anlamda başarılı sonuçlar veren ilk tüketim kooperatifi ise 1844 yılında Rochdale’de kasabasında 28 dokuma işçisi tarafından kurulmuştur. Rochdale’liler yalnız ucuz ihtiyaç maddeleri temini hedefini gütmедiler, manevi ihtiyaçlarını da düşündüler, ekonomik yardım gibi, sosyal ve kültürel yardıma da önem verdiler. Bunlar küçük dükkanı kurduklarında aralarında şu birkaç hedefi kararlaştırmış bulunuyorlardı⁵⁸:

- Ortaklarına zorunlu tüketim maddelerini sağlamak,
- Ortakların konut ihtiyacını karşılamak,
- Ortakların çocukları için okullar açmak,
- Ortakların gereksinim duydukları tüketim maddelerinin üretim imkanlarını aramak,
- Ortaklarının iş ihtiyacını kooperatif yerinde temin etmek,
- Ortaklarının çalışmalarına imkan vermek için arazi satın almak.

İngiltere’de zamanla güçlenen ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak 1863 yılında Milli Toptan Alım ve Üretim Teşkilatı (C.W.S)’nin kurulmasına karar verilmiştir. C.W.S. Seylan’da çay plantasyonları kuracak seviyede güçlenmiştir. Toptancı mağaza kooperatifleri ülke genelinde şubeler açmışlar ve pek çok alanda üretime başlamışlar, fabrikalar kurmuşlardır. Daha sonra üye kooperatiflerin tasarruflarını değerlendirmek amacıyla bankacılık bölümü kurmuşlardır. II.Dünya Harbi sonrasında, ticari firmalarla rekabet edebilmek için tüketim kooperatifleri 60 bölgede birleştirilmiş, rekabet gücü yüksek olan büyük ölçekli kooperatifler meydana getirilmiştir.

⁵⁸ Kazım Oksay, **Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifleri**, TTKK yayın No:41, Ankara 1979, s.43

Avrupa'nın en büyük gıda teşkilatı ünvanını kazanmış bulunan kooperatifler Toptan Alım ve Üretim Teşkilatı bugün İngiliz kooperatiflerinin üretim ve pazarlama işlemlerini yönlendiren kuruluştur. Bu kuruluşa bağlı olan Kooperatifler Bankası, Kooperatif Sigorta Birliği ülkede kendi konularında faaliyet gösteren teşkilatlar içerisinde ön sırada yer almaktadır. Bugün hizmetler kasaba ve köylerdeki küçük kooperatif mağazalarından, ilçelerinde her türlü malın bulunduğu ve şehir dışında yer alan büyük hipermarketlere kadar yaygınlaşmış olup, satılan mamullerin %60'ı kooperatifler tarafından üretilmekte ve 1000 kadar mamulün üzerinde "Coop" amblemi yer almaktadır. Tüm mamullerin kalite kontrollerinin yapıldığı geniş bir laboratuvar da satılan mamulün kalite ve güvenilirliği test edilmektedir. Tüketim kooperatifleri sayesinde İngiltere'de tüketicinin ekonomik ve sosyal yönden korunması sağlanmış durumlardır⁵⁹.

2.2.2. Almanya'da Tüketim Kooperatifleri

Almanya'da gerçek anlamda tüketim kooperatifleri Eduard Peiffer tarafından 1964 yılında Stuttgart'da kurulmuştur. Bu kooperatif küçük, zayıf ve dar bir bölge ile sınırlı organizasyonlardı. Kendi satış yeri olmayan, sermayesi sınırlı, ortaklara sağlanan kolaylıklar ise basit ve ilkeldi. Ancak, üyelerine temiz ve ucuz yiyecek maddeleri sağlamaktaydı. Fiyatlar piyasa fiyatları seviyesinde idi. Bu davranış kooperatiflere risturn olarak dağıtılabilecek bir fazlalık yarattı. Bu fazlalığın dağıtılmasında kooperatifle yapılan işlem oranı ve kooperatif faaliyetlerinin genişleme konusu dikkate alındı. Bir yandan da eğitim faaliyetlerine başlandı⁶⁰.

Alman Tüketim Kooperatifleri Birliği 1967'de, Alman Tüketim Kooperatifleri Toptancı Mağazası 1894, Alman Tüketim Kooperatifleri Merkezi Birliği 1903 yılında kurulmuştur. Merkezin yönettiği fabrikalarda unlu

⁵⁹ Özçelik, a.g.m., s.7

⁶⁰ Oksay, a.g.e.,s.44

maddeler meyve, sebze ve balık konserveleri, dondurulmuş maddeler, kahve, kakao, çikolata, alkol, tütün, güzellik ve temizlik maddeleri üretilmektedir. Ortak üretim ve pazarlama politikası takip eden tüketim kooperatifleri tem amblemi (Co-op) adı altında çalışıp, reklam kampanyası yapmaktadırlar. 1973 senesinde 150 milyon D.M. sermaye ile kurulan ve Almanya'daki tüm tüketim kooperatiflerinin yatırımlarından, gelişiminden, plan ve projelerinden sorumlu "Coop Zentrale A.G." kurulmuştur. Bölgesel düzeyde büyük kooperatifler teşkil edilmiştir. 1977 yılında Coop Zentrale A.G. büyük bir holding haline dönüştürülmüştür. Tüketim kooperatiflerinin sayısı azaltılırken, güçlü kooperatifler teşkil edilmiş ve Almanya'da tüketim kooperatiflerinin tüketim maddeleri piyasasındaki yerleri %10 civarına ulaşmıştır. Tüketim kooperatifçiliğinde üye meselesi çok önemli olduğundan Almanya'da her şehirde bir tek kooperatifin kurulmasına izin verilmektedir. Böylece üye sayısı onbinleri bulan kooperatifler meydana gelmektedir⁶¹.

2.2.3. İsveç'de Tüketim Kooperatifleri

İsveç tüketim kooperatifçiliği hareketinin en fazla gelişme şansı bulunduğu ülkelerden biridir. Çünkü, İskandinav ülkelerinde, tüketim kooperatifleri üretim ve tüketim faaliyetlerini birlikte yürüterek tüketiciyi korumada etkin bir rol oynamaktadırlar⁶².

Bu ülkedeki tüketim kooperatiflerini iki bölümde incelemek mümkündür⁶³:

1-Akaryakıt Tüketim Kooperatifi "OK" : 1915 yılında otomobil sahiplerinin akaryakıt ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Bugün 600.000 üyesi vardır. Kooperatif sadece akaryakıt satmakla kalmaz servis

⁶¹ Özçelik a.g.m., s.8

⁶² Özçelik, a.g.m., s.8

⁶³ Oksay, a.g.e.,s.46

istasyonları, oto yedek parçaları satar, garaj işletir, otomobil ve deniz motorları pazarlar, bakımını yapar. Bunun yanı sıra evlere fueloil servisi de yapılır. Kooperatif bu konuda hemen hemen dünyadaki tek örnektir. Sayıları 1000'i bulan pompalar yanında akaryakıt depoları, tankerleri vardır. Hatta güney İsveç'te büyük bir rafineride yapılmıştır. Toplam tüketimin % 15'ini kooperatif satmaktadır.

2-Tüketim malları satan kooperatifler : İsveç'te tüketim kooperatifçiliğinin 100 yıldan eski bir geçmişi vardır. Kooperatif mağazaları çeşitli adlar taşırlar. İhtiyaç maddelerinin satışı yanında otel, restoran, kafeterya da işletilir. Başarının sırrı çok kuvvetli bir merkez birliğe sahip olmasıdır. 1899 yılında kurulan Tüketim Kooperatifleri Birliği ve Toptan Satış Şirketi-Kooperative Förbundet "KF" hem tüketim kooperatifleri birliği fonksiyonunu ifa etmekte hemde ithalat, toptan satış ve üretim (50 fabrika, 75 imalathane) yapılmaktadır. KF kelimenin tam anlamıyla bir orkestra şefidir. Kooperatiflerin ihtiyaçlarının büyük bir kısmını KF sağlamakta, finansmanlarını idare etmektedir. KF merkezi bir temin ve tedarik organizasyonuna sahiptir. Stockholm yakınlarındaki bu merkez özellikle gıda maddeleri dışındaki malların stok edilmesini sağlar. 65.000 çeşit mal depolayan bu ana depo bütün ülkedeki kooperatiflere hizmet arz eder. Bunun yanı sıra ülkenin çeşitli yerlerinde 15 adet bölgesel temin ve tedarik merkezi, deposu vardır. İsveç'te ailelerin % 55'i kooperatiflerin ortağıdır. İsveç'in sayılı büyük sigorta şirketlerinden FOLKSAM'ın sahibi KF, OK ve tüketim kooperatifleridir. Tüketim kooperatifleri sütçülük, besicilik, orman ürünleri sanayi ve diğer tarımsal amaçlı kooperatiflerle sıkı ve devamlı işbirliği halinde olup gıda maddeleri perakende satışının % 25'ini ellerinde bulundurmaktadır. Ayrıca Norveç, Danimarka ve Finlandiya Tüketim Kooperatifleri Birlikleri arasında yakın ve devamlı işbirliği mevcuttur.

Tüketim kooperatifçiliği Fransa, A.B.D., Belçika, Hollanda, İtalya, İsviçre, Avusturya, İsrail v.b. ülkelerde de gelişmiş durumdadır⁶⁴.

2.2.4. Türkiye’de Tüketim Kooperatifleri

Ülkemizde tüketim kooperatifçiliği hareketini üç bölüm halinde incelememiz mümkündür⁶⁵.

- a) İkinci Meşrutiyet Devresi ve 1912 teşebbüsü (1912-1913),
- b) Mütareke Devresi ve 1922 teşebbüsü (1922-1923),
- c) Cumhuriyet Devresi (1924-1925’den günümüze kadar).

İlk iki devre dönemin İstanbul’u için söz konusu olurken, üçüncüsü Cumhuriyet devrinin Ankara’sı ile başlamıştır. 1912 ve 1922 girişimleri bir sonuç vermemiştir, 1924-1925 teşebbüsü ise günümüze kadar devam eden hareketinin başlangıcını oluşturmuştur.

Balkan Savaşı yıllarında bir heyetle birlikte Avrupa’ya gönderilen Ahmet Cevat Emre, gezdiği ülkelerde kooperatifçilik hareketini yakından incelemiş ve yurda dönüşünde o güne kadar ihmal edilmiş olan tüketim kooperatifçiliği meselesiyle ilgilenmiştir. Bu girişim geniş yankı uyandırmış ve taraftar toplamıştır. A.Cevat Emre, kooperatifçilik konusunda verdiği konferanslar ve 1913 yılında yayınladığı “İktisatta İnkılap” adlı ilk kooperatifçilik kitabı ile, ülkemizde tüketim kooperatifçiliğinin doğmasına öncülük etmiştir.

1913 ve daha sonraki senelerde İstanbul’un birkaç mahallesinde küçük tüketim kooperatiflerinin kurulduğu, ancak başarılı olmadıkları görülmektedir. İlk tüketim kooperatifi İstanbul’da Çırçır’da, ikincisi

⁶⁴ Özçelik, a.g.m., s.8

⁶⁵ Özçelik, “Tüketim Kooperatifleri”, s. 9-10.

Unkapanı'da üçüncüsü ise Karaköy'de açılmıştır. Bu teşebbüslerin başarısızlığı bunların savaş devresinde resmi bir dairenin erzak dağıtma görevini üstlendikleri ve bunda başarılı oldukları, ancak buhran kalktıktan sonra da himayeden yoksun bırakılmalarıdır.

Tüketim kooperatifçiliğinde ikinci deneme 1921 yılında yine İstanbul'da yapılmış ve "Memurun Erzak Kooperatifi" kurulmuştur. Kooperatif, İstanbul'daki memurların geçim sıkıntısı çekmeleri neticesinde vücuda getirilmiş ve kuruluşun ilk günlerinde başarılı olmuştur. Yönetmeliklerde olan boşluklar ve yalnız gıda maddeleri satmaları bunların gelişmesine engel olmuştur.

Üçüncü uygulama 1925 yılında "Ankara Memurlar İstihlak Kooperatifinin" kurulmasıdır. Bu kooperatifin kurulmasında devlet yardımı olmuş ve memurların üyelik paylarının ödenmesinde kolaylıklar sağlanmıştır. Kooperatif o gün için oldukça yeterli bir sermaye ile işe başlamış ve başarılı olmuştur. Şehir nüfusunun hızla artış göstermesi neticesinde, kooperatif dört ayrı semtte şube açmışsa da, bunlar daha sonra kapatılmıştır. Kooperatif, İkinci Dünya Harbi yıllarında satışlarını sürekli artırmıştır. Bu artışın, fiyatların yükselmesi ve odun, kömür, şeker gibi maddelerin dağıtımının kooperatife verilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kooperatif ortak dışı satışlara da fazla yer vermiş faaliyetlerine 1950 yılına kadar devam etmiştir.

Bu üçüncü dönemden sonra tüketim kooperatifçiliği hareketi bütün yurda yayılmaya başlamıştır. 1932 ve 1942 senelerinde İstanbul'da iki ayrı memur kooperatifi kurulmuştur. Bunu 1933 yılında Denizli ve Eskişehir'de 1934 yılında Burdur'da ve 1938 senesinde Antalya'da kurulan kooperatifler takip etmiştir. Ülkemizde çeşitli şehir ve kasabalarda 1925-1942 yılları arasında 12; 1948 senesinde 48; 1943 yılında 24 ve 1944 senesinde 5 tüketim kooperatifi kurulmuştur. 1950-1960 yılları arasında tüketim kooperatifçiliği hareketi çok durgun bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde hükümet, harekete karşı gerektiği kadar ilgi göstermemişse de, gönüllü

kuruluşlar ve Türk Kooperatifçilik Kurumu hareketin benimsenmesi ve geliştirilmesi için çaba harcamışlardır. Kurum 1953 yılı kongresinde hayat pahalılığını önlemede tüketim kooperatiflerinin rolüne ilişkin bir tebliğ hazırlamıştır.

1969 yılında yürürlüğe giren 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, tüketim kooperatiflerini de kapsamına almış ve gelişmeleri konusunda yeni bir adım atılmıştır. Bu tarihten sonra, yasal düzenlemenin de tesiriyle, kooperatif sayılarında süratli bir artış olmuştur.

1163 sayılı kanunun öngördüğü biçimde üst teşkilatlarını kuramayan ve bu konuda açılan tüketim kooperatifleri içinde buldukları; finansman, denetim ve eğitim meselelerine çözüm bulamamışlardır. Bu kooperatiflerin çoğu “işyeri kooperatifleri” veya “kapalı kapı sistemi” ile çalışan kooperatifler olmak durumundan kurtulamamışlardır. Bugün, Türkiye’de devlet daireleri, bankalar ve özel sektör işyerlerinde bulunan kapalı kapı tüketim kooperatifleri, üyelerine çok sınırlı bir ekonomik menfaat temin ederek faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu durum hareketin gelişmesi, daha geniş bir tüketici kitleye hizmet götürmesi ve piyasada aktif bir rol oynamasını engellemiştir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı verilerine göre bugün ülkemizde faal olan 915 adet tüketim kooperatifi ile bunların 163141 kişi ortağı bulunmaktadır (Ek-1). Aynı verilere göre faal olan 9 adet Tüketim Kooperatifleri Birliği ve bunların 147 adet kooperatif ortağı bulunmaktadır (Ek-2). 1994 yılında ise Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği kurulmuştur. Tüketim kooperatiflerinin çoğu “işyeri kooperatifleri” veya “kapalı kapı sistemi” ile çalışan kooperatifler olmak durumunda kurtulamamışlardır. Türkiye’de halen Devlet Daireleri, Bankalar ve özel sektör iş yerlerinde bulunan kapalı kapı tüketim kooperatifleri, üyelerine çok sınırlı ekonomik menfaat temin ederek faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu durum hareketin gelişmesi, daha geniş bir

tüketici kitleye hizmet götürmesi ve piyasada aktif bir rol oynamasını engellemiştir.

Türkiye’de tüketim kooperatiflerinin ülke genelindeki dağılımları da dengesizdir. Tüketim kooperatifleri daha çok Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Bursa Adana, Eskişehir, Samsun, Kocaeli v.b. büyük illerde yoğunlaşırken, bazı illerimizde hiç tüketim kooperatifi bulunmamaktadır.

Ülkemizde Tüketim kooperatiflerinin bekleneni verememesini, piyasada etkili olup piyasayı düzenleyici rol oynamasını engelleyen, gelişmesini geciktiren nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz⁶⁶

- 1- Halkın bilinçlendirilmemesi,
- 2- Lider eksikliği,
- 3- Devlet – Kooperatif ilişkilerinin düzensizliği,
- 4- Resmi ve özel kuruluşların ters yönlü ilişkisi,
- 5- Organizasyon ve üst örgütlenme sorunu,
- 6- Kooperatifler arası işbirliğinin sağlanamaması,
- 7- Eğitim ve denetim yetersizliği,
- 8- Kooperatif – Sendika ilişkilerinin yetersizliği,

---

⁶⁶ Özçelik, “Tüketicinin Korunması ve Tüketim Kooperatifleri”, s.9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI DAMLA TÜKETİM KOOPERATİFİ ÖRNEĞİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Tüketim kooperatifleri, özellikle dar ve sabit gelirlili insanların, şehir hayatı içerisinde mal ve hizmet ihtiyaçlarına daha ucuz bir şekilde sahip olmak için oluştukları ekonomik güç hareketidir.

Tarihi gelişimleri incelendiğinde Türkiye’de tüketim kooperatiflerinin son dönemlerde eski dönemlerine göre oldukça gerilediği görülmektedir. Bu gerilemede ülkemizde ve dünyada insanların önüne ihtiyaçlarını karşılaması için çok farklı seçenekler, gelişen büyük süper marketler, büyük alışveriş merkezleri kurulmaktadır.

Teknolojiyi ve satış tekniklerini iyi kullanan işletmeler karşısında ülkemizdeki iş yeri tüketim kooperatiflerinin; kooperatif ile üyeler arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu, bu ilişkinin zaman içerisindeki değişimini, kooperatif girişiminin devamı için gerekli eksikliklerin tespit edilerek çözüm önerilerinin oluşturulması amaçlanmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Kooperatif ve ortakları arasında ilişkinin incelenmesi amaçlanan bu araştırmada, 1966 yılında Meteoroloji çalışanları tarafından oluşturulan S. S. Damla Tüketim Kooperatifi incelemeye alınmıştır. Kooperatifin oluşma amacı, oluşum ve gelişim süreci ile bugünkü durumu hakkında veriler elde edilerek hazırlanan anket soruları halen kurumda çalışan kooperatif üyesi ve üyeliği

bitmiş bireylere yönetilmiştir. Halen üyeliği devam eden 43 üyenin 34'üne (%79.1), üyelikten ayrılıp ta kurumda çalışan 57 kişinin ise 30'una (%52,6) anket uygulaması yapılarak toplamda 64 ankete ulaşılmıştır. Buradaki rakamlar dikkate alındığında üyelerin ankete katılım oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

3.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Kooperatif ve ortakları arasında ilişkinin incelenmesi amaçlanan bu araştırmada Meteoroloji çalışanları tarafından oluşturulan Damla Tüketim Kooperatifi incelemeye alınmıştır. Kooperatifin oluşum ve gelişim süreci ile bugünkü durumu hakkında veriler elde edilmiş ve hazırlanan anket soruları mevcut ve eski üyelerine uygulanmıştır. Veri toplama alanı olarak Damla Tüketim Kooperatifi ve üyeleri kullanılmıştır.

Anket soruları, uygulamaya başlamadan önce uygulanabilirliği test edilmiş olup bazı bölümler yeniden hazırlanmıştır. Anket sorularının belirlenmesinde kooperatifçilik literatürü ile bu konuda uzman kişilerin görüşlerinde alınmıştır.

Bire bir görüşme ile yapılan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümden üyerin kişisel durumları, ikinci bölümde ise kooperatif ortak ilişkilerini belirlemeye yöneliktir.

Araştırma sonuçları, bire bir yaptığımız görüşmeler, anket uygulamasıyla elde edilen verilerle oluşturulacak veri tabanı ile kooperatif incelemesi bir araya getirilerek değerlendirme yapılmıştır.

Anket sonuçları, üyeliğe devam eden, etmeyen ve toplam olmak üzere 3 bölümde incelenmiş, elde edilen veriler birey sayısı ve yüzde olarak oranlarla ifade edilmiştir.

3.4. DAMLA TÜKETİM KOOPERATİFİ

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü çalışanları tarafından 3.10.1966 tarihinde S.S. Meteoroloji Memurları Tüketim Kooperatifi olarak Ankara'da hizmete başlayan kooperatifi aralarında zamanın Genel Müdür ve Yardımcıları ile Müdürlerden oluşan 18 kişilik bir ekip tarafından kurulmuştur. Aynı zamanda Türkiye'de 1966 yılı içerisinde kurulan 3 tüketim kooperatifinden biridir (Ek-3). Ancak 6 Ekim 1988 tarihinde 3476 sayılı kanun ile Kooperatifler kanunu 2. maddesine "Kooperatifler ve üst kuruluşlarının ünvanların da, kamu kurum ve kuruluşlarının isimlerine yer verilemez" fıkrası getirilmesi nedeniyle Kooperatif 2 Şubat 1989 tarihinde isim değiştirerek bugünkü S.S. Damla Tüketim Kooperatifi ismini almıştır.

Faaliyetini Ankara'da Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü içerisinde sürdüren kooperatif, kurum içerisinde birkaç defa yer değiştirerek halen hizmetlerini 80 metrekarelik bir alanda devam ettirmektedir. Kooperatif üyelerinin yıllar itibariyle değişimine bakma istedik ancak bu yer değiştirmelerden dolayı bazı evrakların kaybolduğu beyan edildi. Ancak, ulaşılabildiğim Genel Kurul Katılım listelerinde ve Karar Defterlerine göre 1993 yılında 360 olan üye sayısı 2009 yılında 43 üyeli bir kooperatif olarak görüldü.

Tablo-1 Damla Tüketim Kooperatifi yıllara göre üye dağılımı

Yıl	Sayı	Yıl	Sayı
1993	360	2002	94
1994	333	2003	87
1995	306	2004	83
1996	272	2005	77
1997	125	2006	75
1998	125	2007	45
1999	127	2008	43
2000	101	2009	43
2001	92		

3.5. ANKET BULGULARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.5.1. Üyelerin Cinsiyet Dağılımı

Ankete katılanların %92.2'si erkeklerden oluşurken %7.8'i ise bayanlardan oluşmaktadır. Bu sonuçlar kadınların tüketim kooperatifine ilgilerinin olmadığı anlamına gelmez. Bu durumun sebebi olarak, kurumun personel ihtiyacının büyük bir bölümünü kurum içerisinde bulunan ve sadece erkek öğrencilerin okuduğu meslek lisesinden karşılaması ve kadınların erkeklere göre daha erken emekli olması gösterilebilir.

Tablo-2 Ankete katılan bireylerin cinsiyet dağılımı.

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	32	94,1	27	90,0	59	92,2
Kadın	2	5,9	3	10,0	5	7,8

3.5.2. Üyelerin Yaş Dağılımı

Damla Tüketim kooperatifi üyelerinin yaşlarının %42.2'lik kısmını 51-55, yaş, %35,9'luk kısmını da 46-50 yaş oluşturduğu görülmektedir. Bu durum bize kooperatif üyelerinin genç üyelerden oluşmadığını göstermektedir. 40 yaşının altında tek bir kişinin olması, kurumda yeni işe başlayanların kooperatife üye olmak istemediklerini göstermektedir.

Tablo-3. Ankete katılan bireylerin yaş dağılımı.

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
30 ve altı						
31-35						
36-40	1	2,9			1	1,6
41-45	4	11,8	2	6,7	6	9,4
46-50	12	35,3	11	36,7	23	35,9
51-55	15	44,1	12	40,0	27	42,2
56 ve üzeri	2	5,9	5	16,6	7	10,9

Bu sonuçlara göre üyeliği devam eden ve üyelikten ayrılan kişilerin en fazla olduğu yaş grubu 51-55 yaşları arasında bulunmaktadır(Tablo-3).

3.5.3. Üyelerin Eğitim Durumu

Ankete katılan bireylerin %68.7'si üniversite mezunu olup yüksek lisans (mastır) ve doktoralı olanları da bunun üzerine kattığımızda bu oran % 84.3'e çıkmaktadır. Lise mezunlarının sayısı 9 kişi ve %14.1'lik bir kesimi oluşturmaktadır. Orta okul mezunu sadece bir kişi bulunmaktadır. Bu duruma göre ankete katılanların eğitim durumunun çok yüksek bir seviyede

Tablo-4 Ankete katılan bireylerin eğitim durumu.

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlkokul						
Ortaokul	1	2,9			1	1,6
Lise	8	23,5	1	3,3	9	14,1
Üniversite	20	58,8	24	80,00	44	68,7
Yüksek lisans Doktora	5	14,7	5	16,6	10	15,6

olduğu görülmektedir. Kooperatif üyeliğinden ayrılanların eğitim durumu mevcut üyelere göre çok daha yüksek, sadece bir lise mezunu diğerleri üniversite mezunu durumunda, oranı ise %96.6'dır(Tablo-4).

3.5.4. Üyelerin Gelir Düzeyi

Üyelerin gelir durumunu belirlemek için yöneltilen soruya, üyelerin %32.8'lik kısmı gelirin 2000 ile 2500 TL arasında, %20.3'lük kısmı 1500 ila 2000 TL olduğunu beyan etmiş olup yine 1000 ila 1500 TL arasında geliri olanların oranı da 20.3'dür. Geliri 2500 – 3000 TL olanların oranı %18.8, 3000 TL ve üzeri olanların sayısı 5 kişi ve % 7.8'lik bir orana sahiptir. Bu tablo bize üyelerin gelir durumunun büyük bir bölümünün 2000 TL ve üzerinde olduğunu göstermektedir. Ancak, üyelikten ayrılanların gelir durumunun mevcut üyelere oranla daha yüksek olduğu tablo-5 de görülmektedir. Mevcut üyelere 2000 – 2500 TL gelir durumu oranı %11.8 iken, bu durum üyelikten ayrılanlarda %26.7'dir. Mevcut üyelere hiç kimsenin gelir durumu 3000 TL'yi geçmez iken, üyelikten ayrılanların %16.7'si bu rakamın üzerinde bir gelire sahip bulunmaktadır(Tablo-5).

Tablo-5. Ankete katılan bireylerin aylık ortalama toplam gelir dağılımı.

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1000-1500 TL	10	29,4	3	10,00	13	20,3
1500-2000 TL	9	23,5	4	13,33	13	20,3
2000-2500 TL	11	32,3	10	33,3	21	32,8
2500-3000 TL	4	11,8	8	26,7	12	18,8
3000 TL üzeri			5	16,7	5	7,8

Gelir seviyesi artan insanların bugünkü piyasa koşullarında içerisinde alışveriş davranışlarının değiştiğini, kendisinin sadece tek bir kooperatife bağlı kalmak istemediği anlamını çıkarabiliriz.

3.5.5. Üyelerin Kooperatifi Algılaması

Kooperatifçilik deyince ne anlıyorsunuz sorusuna verilen cevaplara göre, ankete katılanların %39.0'ı kooperatifleri, kişilerin ortak çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir kuruluş olarak görmektedir. Ekonomik ve sosyal ihtiyaç gideren bir yardımlaşma kuruluşu diyenlerin oranı %26.6, bir çok ortağın bir araya gelerek yardımlaşması diyenlerin oranı %25.0, halkın ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bir kuruluş diyenlerin oranı ise %9.4'dür(Tablo-6).

Bu cevaplardan üyelerin, kooperatifi, kişilerin ortak çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir kuruluş olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu cevabın diğer seçeneklere göre belirgin bir farkla öne çıkmasında, üyelerin eğitim durumunun çok yüksek olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir.

Tablo-6. Ankete katılan bireylerin kooperatifçilikten ne anladıkları

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bir çok ortağın bir araya gelerek yardımlaşması	11	32,4	5	16,7	16	25,0
Halkın ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bir kuruluş	3	8,8	3	10,0	6	9,4
Kişilerin ortak çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir kuruluş	10	29,4	15	50,0	25	39,0
Ekonomik ve sosyal ihtiyaç gideren bir yardımlaşma kuruluşu	10	29,4	7	23,3	17	26,6

3.5.6. Kooperatifçilik Eğitimi

Üyeler, kooperatifçilik ile ilgili eğitim alıp almadıkları ile ilgili soruya, %87.5 oranında hayır cevabı vererek hiç eğitim almadıklarını belirtirken, %12.5'i de eğitim aldıklarını belirtmiştir. Damla Tüketim kooperatifinde yapılan görüşme ve incelemelerde de hiç kooperatifçilik ile ilgili eğitim kurs, seminer, teknik gezi vb. düzenlenmediği görülmüştür. Bu durum, kooperatifçilik ile eğitim alan kişi sayısının az olması sonucunu da ortaya çıkarmıştır(Tablo-7).

Tablo 7. Ankete katılan bireylerin kooperatifçilik ile ilgili eğitim durumu

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	4	11,8	4	13,33	8	12,5
Hayır	30	88,2	26	86,66	56	87,5

3.5.7. Kooperatif Üyelerinin Mevcut Durumu

Ankete katılanların kooperatif üyeliklerinin devam edip etmediğini görmek ve diğer sorulara verilen cevaplarda mevcut üyeler ile üyeliğini sonlandıranların (üye buldukları süre için) ne düşündüklerini ortaya koymak için yöneltilmiştir. Ankete, halen üyeliği devam eden 34 kişi ile üyelikten ayrılan 30 kişi katılmıştır. Bunların oranları %53.1'e %46.9'dur(Tablo-8).

Tablo-8. Kooperatif üyelerinin mevcut durumu

	Toplam	
	Sayı	%
Üyeliği devam eden	34	53,1
Üyeliği devam etmeyen	30	46,9

3.5.8. Kooperatif Üyeliğinin Süresi

Kooperatif üyeliğinin kaç yıldır devam ettiğini ya da kaç yıl üyelik yaptıktan sonra üyelikten ayrıldıklarını öğrenmek için sorulmuştur.

Tablo-9. Kooperatif üyeliğinin süresi

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
5-10 Yıl			21	70,0	21	32,8
11-20 Yıl	15	44,1	7	23,3	22	34,4
21-30 Yıl	18	52,9	2	6,7	20	31,2
31 Yıl ve üzeri	1	2,9			1	1,6

Genel olarak kooperatif üyeliğini 11 – 20 yıl sürdürenlerin oranı %34.4, üyeliği 5 -10 yıl sürdürenlerin oranı 32.8, üyeliği 21 - 30 yıl devam edenlerin oranı %31.2 iken 31 - 40 yıl kooperatif üyesi olanların oranı %1.6'dır. Ancak halen kooperatife üyelerin %52.9'unun 21 – 30 yıl, %44.1'inin ise 11 -20 yıldır üyelikleri devam etmektedir. Kooperatif üyeliklerinden ayrılanların büyük bir kısmı 5 – 10 yıl kooperatif üyesi kaldıktan sonra üyelikten ayrılmışlardır. Bunların oranı %70.0'dır. 11 – 20 yıl üye kalanların oranı ise %23.3 olarak görülmektedir.(Tablo-9)

Ankete katılanlardan hiç biri 5 - 10 yılı işaretlememiştir. Bunun anlamı bu kooperatife son on yıldır kimsenin üye olmadığıdır. Üyeliği devam edenler ile ayrılanları birlikte düşündüğümüzde ve bunların yaşlarına baktığımızda bunların hepsinin aynı dönemde kooperatif üyesi olduklarını söyleyebiliriz.

3.5.9. Kooperatife Üye Olma Sebepleri

Kurum içerisinde olan kooperatife, insanların üye olma sebeplerini öğrenmek amacıyla sorulmuştur. Ankete katılanlardan, belirlenen seçeneklerden 4 tanesini belirtmeleri istenmiştir.

Kooperatife üye olma nedenlerinde ilk sırayı, %78.1 oranla kooperatifçiliğin sağlamış olduğu ucuz ve kaliteli mal ve hizmet imkanlarından faydalanmak yer alırken, kurumsal ve toplumsal dayanışmayı artırmak için diyenler %76.5'lik oranla ikinci sırada yer almaktadır. Kooperatiften aldığım mal ve hizmetler karşılığında ödemediğim için diyenlerin oranı %64.1, iken, kooperatifin üyelerine sağlamış olduğu kâr payından faydalanmak için diyenler %42.2, ile dördüncü sırada bulunmaktadır. Kooperatif yönetiminin çalışmalarını iyi bulduğum için diyenlerin oranı da %39.1 ile hiç de küçümsenmeyecek bir orandadır. Tüketicinin korunmasına yönelik çalışmaları gördüğü için üye olanların oranı %26.6, çevredeki insanların tavsiyeleri üzerine üye olanların oranı %23.4'dür. Farklı görüş ve fikirlere destek veya muhalif olmak için diyenlerin oranı %18.7 iken ihtiyaç kredisinden faydalanmak için üye olduklarını belirtenlerin oranı %17.2'dir. Kooperatif yönetiminde yer almak için diyenler ise %14.1 oranla en az üye olma tercihi olarak görülmektedir(Tablo-10).

Bu sonuçlar ile üyeler, ihtiyaçlarının ucuz kaliteli mal ve hizmet almak için toplumsal ve kurumsal dayanışmayı ön plana çıkarmaktadır. Kooperatif üyelerine kaç yıldır kooperatif üyesisiniz diye sorduğumuz soruda, aldığımız cevaplar kooperatife üye olanların aynı dönemler içerisinde üye olduklarını göstermektedir. Bunu dikkate aldığımızda bu kooperatife insanların üye oldukları dönemde kurumsal ve toplumsal dayanışmaya önem verdikleri görülmektedir. İnsanların peşin ödeme yapmaları ve gelir gider farkında kar payı (risturn) almak için kooperatifi tercih etmeleri elbette önemlidir ve ankete katılanlar tarafından da öncelikli olarak belirtilmiştir.

Tablo-10. Kooperatife üye olma sebepleri

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kurumsal ve toplumsal dayanışmayı artırmak için	25	73.53	24	80,0	49	76,5
Kooperatifçiliğin sağlamış olduğu ucuz ve kaliteli mal ve hizmet imkanlarından faydalanmak için	27	79,41	23	76,7	50	78,1
Kooperatiften aldığım mal ve hizmetler karşılığındaki ödemelerimi peşin yapmadığım için	20	58.82	21	70,0	41	64,1
Kooperatifin üyelerine sağlamış olduğu kâr payından faydalanmak için	13	38.24	14	46,7	27	42,2
Kooperatifin üyelerine sağlamış olduğu ihtiyaç kredisinden faydalanmak için	6	17.64	5	16,7	11	17,2
Çevredeki insanların tavsiyeleri üzerine	10	29.41	5	16,7	15	23,4
Kooperatif yönetimde yer almak için	6	17.64	3	10,0	9	14,1
Farklı görüş ve fikirlere destek veya muhalif olmak için	7	20.58	5	16,7	12	18,7
Tüketicinin korunmasına yönelik çalışmalarını gördüğüm için	8	23.52	9	30,0	17	26,6
Kooperatif yönetiminin çalışmalarını iyi bulduğum için	14	41.17	11	36,7	25	39,1

. Kuruma yeni gelen insanlar, kooperatif üyesi olmak isterken elbette kooperatif yönetiminin çalışmalarını dikkate alacaktır. Kooperatif üyesi insanların diğerlerinden farklı olduğunu görecektir. Bu farklılığı yapacak olan da kooperatif yönetimidir. Kooperatif yönetiminin çalışmalarını iyi bulduğum için diyenlerin oranı %39,1 ile çok anlamlıdır.

3.5.10. Genel Kurul Toplantısına Katılım

Demokrasi okulu olarak görülen kooperatiflerde, ortaklarının aktif olarak katılım sağlayacağı organ genel kuruldur. Bu kurulda, Kooperatif stratejilerinin belirlenmesi, yönetim ve denetleme kurullarının seçimi üyelerin oyları ile şekillenecektir. Kooperatifin bu en önemli organına üyelerin katılım sağlayıp sağlamadıklarını öğrenmek için soru sorulmuştur.

Genel olarak üyelerin %56.2'si evet cevabını vererek katıldığını, %25 oranında katılmadıklarını hayır diyerek belirtmişlerdir. Bazen diyerek zaman zaman katılanların oranı da %18.8'dir. Ancak tablo-11'de de görüleceği üzere üyeliğini sonlandırarak kooperatiften ayrılanların verdikleri cevaplarda genel kurula katılanların oranı %73.3, bazen katılanların oranı %16.7 iken hiç katılmıyorum diyenlerin oranı ise %10'dur. Mevcut üyelerden evet diyenlerin oranı %41.2, hayır diyenlerin %38.2, bazen katılanların oranı ise %20.6'dır.

Tablo-11 Genel Kurul toplantılarına katılım

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	14	41,2	22	73.3	36	56,2
Hayır	13	38.2	3	10,0	16	25,0
Bazen	7	20,6	5	16,7	12	18,8

Bu değerler, kooperatif genel kuruluna katılım oranının eskiye oranla azaldığını göstermektedir. Kooperatif politikalarının belirlendiği Genel Kurula katılımın bu derecede az olması düşündürücüdür(Tablo-11).

3.5.11. Kooperatif Yönetiminde Görev Alma

Üyelerin Kooperatifin Yönetim ve Denetim Kurulu'nda görev alıp almadıklarını belirlemek için sorulan soruya, hayır görev almadım diyenlerin oranı %67.2, evet diyenlerin oranı ise %32.8'dir(Tablo-12).

Tablo-12. Kooperatifin yönetiminde görev alma

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	10	29,4	11	36,66	21	32,8
Hayır	24	70,6	19	63,33	43	67,2

Bu sonuç, her üç kişiden birinin kooperatif yönetim ya da denetim kurulunda yer aldığını göstermektedir. Bu oranın üyelikten çıkanlardan daha fazla olması dikkat çekicidir.

3.5.12. Kooperatif Yöneticileri İle Görüşme

Kooperatif üyelerinin, kooperatif yöneticileri ile görüş alış verişinde bulunup bulunmadıklarını, seçtikleri kooperatif yöneticileri ile ilişkilerinin ne seviyede olduğunu öğrenmek için sorulmuştur.

Tablo 13. Kooperatif yöneticileri ile görüşme durumu

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	11	32,3	23	76,7	34	53,1
Hayır	12	35,3	3	10,00	15	23,4
Bazen	11	32,3	4	13,3	15	23,4

Ankete verilen cevaplar değerlendirildiğinde, genel olarak, evet görüş alışverişinde bulunuyorum diyenlerin oranı %53.1, hayır bulunmuyorum diyenlerin oranı %23.4, bazen bulunuyorum diyenlerin oranı ise %23.4'tür.

Genel Kurul toplantılarına katılımı ile ilgili sorduğumuz soruya aldığımız cevaplara benzer bir tabloyu burada da görmekteyiz. Üyelikten ayrılanların verdikleri cevaplarda, kooperatif üyelikleri devam ederken yöneticiler ile görüş alışverişinde bulunma oranı %76.7, hayır diyenlerin oranı %10.0 ile düşük bir seviyededir. Üyelikleri halen devam edenlerin verdikleri cevaplarda bu oran %32.3 evet, %35.3 hayır, %32.3 bazen şeklindedir(Tablo-13).

Kooperatif faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesinin bir yolu da kooperatif yöneticileri ile üyelerinin ilişkisine bağlıdır. Üyelerin kooperatife sahip çıkmaları onun yararına olan yada olmayan her şeyi kendileri tarafından seçilen yöneticiler ile paylaşmasının bir göstergesidir. Yöneticiler de, kooperatif faaliyetlerini duyurmada üyeler ile ilişkilerini sıcak tutarak yapabilirler. Bu sonuçlara göre, üyelikten ayrılanların verdikleri cevaplarda bu ilişkinin üye oldukları dönem içerisinde oldukça iyi olduğunu göstermektedir. Şu anda ise aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

3.5.13. Kooperatif Yöneticilerinin Tanınma Durumu

Kooperatif yönetim kurulu ve denetim kurulu üyelerinin, kooperatif üyeleri arasında ne kadar tanındığını ortaya koymak amacı ile yöneltilen bir sorudur. Genel olarak ankete katılanların %50.0'ı kooperatif yönetim ve denetim kurulunun hepsini tanıdığını, %23.4'ü çoğunu tanıdığını, %14.1'i bazılarını tanıdığını,%12.5'i de hiçbirini tanımadığını belirtmektedir(Tablo-14).

Diğer taraftan, ankete katılan eski üyelerin %66.7'sinin kooperatif yönetim ve denetim kurulunun hepsini tanıdığını ve hiçbirini tanımam diyenin olmadığı belirtilmiştir. Ancak, üyeliklerini devam ettirenlerde bu oran, %35.3 hepsini tanım, %23.5 hiçbirini tanımam şeklindedir. Bu durum bize mevcut kooperatif üyelerinin kooperatiften uzaklaştığını yada kooperatif yöneticilerinin kendilerini üyelere tanıtamadığını gösterir. Eğer kooperatif

yöneticileri kooperatif üyelerinin faydasına bir işlem gerçekleştirmiş olsalar bu oranın daha yüksek olması kaçınılmaz olurdu. Kooperatif yöneticilerinin liderlik özelliği olan vizyon sahibi kişilerden oluşturulması her zaman kooperatifin faydasına olur. Damla Tüketim Kooperatifi kurulduğunda kurucuları arasında Kurumun o zamanki Genel Müdürü ile Daire Amirleri bulunuyordu. Kooperatifin kuruluşunda liderlik özelliğine sahip olan yöneticiler var iken, yıllardır faaliyetini sürdürmeye çalışan bu kooperatifte, son yıllar için bunu söylemenin imkansız olduğunu üyelerin verdikleri, yöneticilerin hiçbirini tanımam cevabı da göstermektedir.

Tablo-14. Kooperatif yöneticilerinin tanınma durumu

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hepsini tanıyım/tanırdım	12	35,3	20	66,7	32	50,0
Çoğunluğunu tanıyım/tanırdım	7	20,6	8	26,7	15	23,4
Bazılarını tanıyım/tanırdım	7	20,6	2	6,7	9	14,1
Hiçbirini tanıyamam/tanımadım	8	23,5			8	12,5

3.5.14. Kooperatif Çalışanlarının Alışveriş Üzerine Etkisi

Bir işveren, iş yerinde, çalışanlarını yani satış elemanlarını, müşterilerine karşı satıcılık özelliklerini kullanarak o mağazaya bir şey almak amacıyla girmeyen tüketiciye bile tüketicinin hiç aklında olmayan malları satabilme bilgisi ve yeteneği olan kişilerden oluşmasına dikkat eder. Bir kooperatif işletmede, gerek kooperatif yönetimini gerekse çalışanları, müşterilerine davranışları ile onların kooperatife olan bağlılıklarını koparmayan kişilerden oluşturulmasına özen gösterilmelidir. Bu ilişkiler ile müşteri tercihleri belirlenir ve satış politikası ona göre yönlendirilir. Bu amaçla

Damla Tüketim Kooperatifinde, yöneticilerin ve çalışanların, tutum ve davranışlarının alışverişlerde kooperatifi tercih etmelerinde ne kadar etkili olduğunu belirlemek için soru yöneltilmiştir.

Tablo-15. Kooperatif çalışanlarının alışveriş üzerine etkisi

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Etkili olduğunu düşünüyorum	22	64,7	15	50,0	37	57,8
Etkisi olduğunu düşünmüyorum	3	8,8	6	20,0	9	14,1
Etkisi var ama o kadar da önemli olduğunu düşünmüyorum	9	26,5	9	30,0	18	28,1

Bu soruya ankete katılanların %57.8'i kooperatif yöneticileri ile çalışanların davranışlarının alışverişleri üzerinde etkili olduğunu düşünürken, %14.1'i etkisinin olmadığını söylemektedir. Etkisi var ama o kadar da önemli olduğunu düşünmüyorum diyenlerin oranı ise %28.1'dir. Kooperatif üyeliklerini devam ettirenlerin verdikleri cevaplarda etkisinin olduğunu düşünenlerin oranı %64.7, hayır düşünmüyorum diyenleri oranı %8.8'dir. Burada mevcut üyelerin kooperatifin hem bugününü hem de geçmişini bildikleri için verdikleri cevap daha önemlidir. Mevcut üyelerin verdikleri cevaba göre, kooperatif yöneticilerinin ve çalışanlarının tutum ve davranışlarının alışverişlerde etkili olduğunu görülmektedir. Dolayısıyla kooperatif yönetici ve çalışanlarının olumsuzluğu kooperatif üyelerinin alışverişlerini kooperatif dışına kaymasına neden olacaktır(Tablo-15).

3.5.15. Üyelikten Ayrılma Nedeni

Kooperatif üyeliğinden ayrılanlar için yöneltilen bu soruyla, insanların kooperatif üyeliğinden ayrılma nedenlerinden dört tanesini belirtmeleri istenmiştir.

Ankete katılanlardan, dışarıda daha avantajlı alışveriş imkanları olduğu için diyenlerin oranı %86.7, kredi kartı ile istediğim yerde alışveriş yapabildiğim için diyenlerin oranı %83.3, kooperatifin hizmet kalitesi düştüğü ve yönetici ve üye ilişkileri zayıfladığı için üyelikten ayrıldım diyenlerin oranı ise %80.0'dır. Kooperatifin kâr payı dağıtmaması ve yönetimle sorunlar yaşayarak üyelikten çıkanların oranı %20.0, kendimi kooperatifin bir üyesi bir ortağı gibi hissetmediğim için diyenlerin oranı %16.7 iken kooperatif ihtiyaç kredisi vermediği için üyelikten ayrılanların oranı %13.3'dür(Tablo-16).

Tablo-16. Kooperatif üyeliğinden ayrılma nedeni

	Toplam	
	Sayı	%
Yönetimle sorunlar yaşadığım için	6	20,0
Kâr payı dağıtmadığı için	6	20,0
Hizmet kalitesi düştüğü için	24	80,0
Dışarıda daha avantajlı alışveriş imkanları olduğu için	26	86,7
Yönetici ve üye ilişkileri zayıfladığı için	24	80,0
Kendimi kooperatifin bir üyesi, ortağı gibi hissetmediğim için	5	16,7
Kredi kartı ile isteğim yerde alışveriş yapabildiğim için	25	83,3
İhtiyaç kredisi vermediği için	4	13,3

Bu sonuçların değerlendirmesini yaparken, ankete katılanların dokuzuncu soruya verdikleri cevaplar dikkate alınarak incelendiğinde, kendi içlerinde tutarlı cevaplar verdikleri görülmektedir. Üyelikten ayrılma nedeni olarak %80.0 ve üzerinde bir orana sahip olan dört seçenek, ciddi bir şekilde öne çıkmıştır. Bunlardan ikisi kooperatif dışı etkenler, ikisi de kooperatif içi etkenlerden oluşmaktadır. Kooperatif dışı etkenler, dışarıda daha avantajlı alışveriş imkanlarının oluşması ile kredi kartı ile istenilen yerde alışveriş yapılabilmesi olmasındır. Kooperatif üyeleri, kooperatifte yaptıkları alışverişlerde peşin ödeme yapmamaları ve dışarıya göre daha avantajlı olduğu için kooperatif üyesi olduklarını yüksek bir oranla belirtmişlerdir. Serbest piyasa ekonomisinde özel sektörün daha etkin olması ve bankacılık sektörünün kredi kartı ile insanların cebinde parası olmasa bile alışveriş imkanını sunması mümkün olmuştur. Tüketim kooperatifi de gelişen ve değişen gelişmeleri görmemesi yada buna karşı stratejiler geliştirememesi sonucu üyelerin kooperatiften ayrılmasına neden olmuştur. Bu ayrılan üyelerin gelir durumuna incelendiğinde, gelir durumlarının hala üyelikleri devam edenlere oranla daha yüksek olmasının da kooperatiften ayrılma kararında etken olduğu düşünülebilir.

Kooperatif içi etkenler ise hizmet kalitesinin düşmesi ve yönetici ile üye arasındaki ilişkilerin zayıflaması olarak belirtilmektedir. Üyelikten ayrılanların büyük bir kısmının ayrılma nedenleri arasında gösterdiği bu tercihlerin öne çıkmasının nedeni kooperatif yönetim ve denetim kurullarının değişmesidir. Çünkü, Damla Tüketim Kooperatifinde, üye hareketliğini inceler iken toplu olarak üyelikten ayrılmalar görülmüştür. Bu ayrılmalar, kooperatif yönetim kurulunun değiştiği genel kurul sonrasında rastlamaktadır.

3.5.16. Tüketim İhtiyaçlarını Kooperatifte Karşılama Durumu

Özellikle dar ve sabit gelire sahip kooperatif üyelerinin, kooperatife üye olma nedenlerin en önemlisi, tüketim ihtiyaçlarını en iyi fiyattan

kooperatiften karşılamak istemesidir. Bu nedenle, üyelere tüketim ihtiyaçlarını kooperatiften karşılayıp karşılamadığını, eğer karşılıyor ise, bunu ne miktarda karşıladığını öğrenmek için sorulmuştur.

Genel olarak evet kooperatiften alışveriş yapıyorum diyenlerin oranı %62.5, hayır yapmıyorum diyenlerin oranı %37.5'tir. Ancak, verilen cevaplar incelendiğinde üyelikten ayrılanların kooperatif üyesi iken tüketim ihtiyacını kooperatiften karşılama oranı %73.3, bugün mevcut üyelerin ihtiyaçlarını karşılama oranı %53.0'dır. Bu durum, tüketim ihtiyaçlarının kooperatifte karşılanma oranının gittikçe azaldığını göstermektedir(Tablo-17).

Tablo-17 Tüketim ihtiyaçlarını kooperatifte karşılama durumu

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	18	53,0	22	73,3	40	62,5
Hayır	16	47,0	8	26,7	24	37,5

3.5.17. Tüketim İhtiyaçlarını Kooperatifte Karşılama Oranı

Kooperatifte alışveriş yapan üyelerin tüketim ihtiyaçlarını ne oranda yaptığını görmek için tablo-18'i incelememiz gerekir. Bu soruda 16. soruya evet diyenlerin cevapları değerlendirmeye alınmıştır.

Genel olarak üyelerin %60.0'ı ihtiyaçlarının %1-20'sini, %27.5'i ihtiyaçlarının %21-40'ini, %10.0'ı ihtiyaçlarının %41-60'ını, %2.5'i de ihtiyaçlarının %61-80'ini kooperatiften karşılamaktadır. Yine bir önceki soruda olduğu gibi burada da eski üyelerin ihtiyaçlarını gidermede kooperatifi tercih ettiklerini kısmen görebiliyoruz. Bunlardan, %45.5'i ihtiyaçlarının %1-20'sini, %31.8'i ihtiyaçlarının %21-40'ını, %18.1'i ihtiyaçlarının %41-60'ını, %4.5'i ise ihtiyaçlarının %61-80'ini karşıladığını

söylemektedirler. Tüketim ihtiyaçlarının tamamını kooperatiften yapan bulunmamaktadır. Halen kooperatif üyeliklerini devam ettirenlerin ihtiyaçlarını Tablo-18 Tüketim ihtiyaçlarını kooperatifte karşılama oranı

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
% 1-20	14	77,8	10	45,5	24	60,0
% 21-40	4	22,2	7	31,8	11	27,5
% 41-60			4	18,1	4	10,0
% 61-80			1	4,5	1	2,5
% 81-100						

kooperatiften temin etme oranı çok az durumdadır. Üyelerin %72.8'i ihtiyaçlarının %1-20'sini, %22.2'si de ihtiyaçlarının ancak %21-40'ını karşılamaktadır. Tüketim ihtiyaçlarının tamamını değil, yarısını bile kooperatiften karşılayan hiç bir üye bulunmamaktadır(Tablo-18).

Bu sonuçlara göre, üyelerin eskiden olduğu gibi tüketim ihtiyaçlarını gidermede kooperatife öncelik verdiklerini söylememiz çok zor. Şu anda kooperatifte belirli bir oranda alışveriş yapılmaktadır. Yapılan bu alışverişlerin de gelir seviyesi nispeten düşük olan üyeler tarafından yapıldığı söylenebilir. Çünkü, üyelerin gelir seviyelerini incelediğimizde tespit edildiği üzere, üyelikleri devam edenlerin gelir seviyeleri daha düşüktür.

3.5.18. Tüketim İhtiyaçlarını Kooperatifte Karşılama Nedeni

Günümüzde özel sektörün müşteri odaklı bilimsel ve teknolojik yatırımlar yaparak güçlü sermaye yapısı ile oluşturdukları mağaza zincirleri aracılığı ortadan kaldırıp doğrudan üreticiden alım yapabilmektedir. Tüketicilere yönelik sürekli reklam yapabilmekte, araştırma ve geliştirme bölümlerinde nitelikli eleman çalıştırmakta, satış elemanları için eğitimi süreli

hale getirme imkanına sahip bulunmaktadır. Son yıllarda sayıları hızla artan alışveriş merkezleri de tüketicilerin alışveriş anlayışlarında değişikliğe neden olmuştur. İnsanlar artık evde oturdukları yerde elektronik iletişim ortamında ihtiyaçlarını gidermekte ve parasını da yine elektronik ortamda yapabilmektedir. Böyle bir ortamda, bir kurumun içinde dışarıya kapalı bir tüketim kooperatifi üyelerinin ihtiyaçlarını kooperatifte karşılama ya da karşılamama nedenlerini belirlemek amacıyla, ankete katılanlardan alışverişlerde kooperatifi tercih etme (18.soru) ya da etmeme (19.soru) durumlarını belirlemek için seçeneklerden dört tanesinin belirtilmesi istenmiştir.

Tablo-19 Tüketim ihtiyaçlarını kooperatifte karşılama nedeni

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ucuz ve kaliteli olduğu için	10	29,4	14	46.7	24	37.5
Kooperatifin üyesi olduğum için	25	73,5	19	63.3	44	68.8
Kâr payı dağıttığı için	9	26.5	10	33.3	19	29.7
İşyerimde bulunduğu için	29	85.3	26	86.7	55	85.9
Ödemeyi hemen yapmadığım için	19	55.9	19	63.3	38	59.4
Diğer alışveriş merkezlerine ulaşım imkanım olmadığı için	13	38.2	9	30.0	22	34.3
Kalabalık ortamlarda alışveriş yapmayı sevmediğim için	7	20.6	6	20.0	13	20.3
Kooperatifin güçlü kalması için	24	70,6	17	56.7	41	64.1

Damla Tüketim Kooperatifi üyelerinin ihtiyaçlarının giderilmesi için kooperatif demelerinin nedenlerinin başında, kooperatifin iş yerlerinde olması gelmektedir, oranı ise %85.9'dur. İkinci tercihi ise %68.8 ile kooperatifin üyesi olduğum için diyenler oluşturmaktadır. Kooperatifin güçlü kalması için diyenlerin oranı %64.1, ödemeyi hemen yapmadığım için diyenlerin oranı %59.4, ucuz ve kaliteli olduğu için diyenlerin oranı %37.5, diğer alışveriş merkezlerine ulaşım imkanım olmadığı için diyenlerin oranı %34.3, kâr payı dağıttığı için diyenlerin oranı %29.7, kalabalık ortamlarda alışveriş yapmayı sevmediğim için diyenlerin oranı %20.3 olarak belirtilmiştir. Halen üyelikleri devam edenler ile üyelikten ayrılanların verdikleri cevaplarda tercih sıralamasında önemli bir değişiklik bulunmamaktadır. Tablo-19'da görüleceği üzere yüzde oranlarında küçük değişiklik olsa da tercih sıralaması değişmemektedir.

Üyelere, kooperatife üye olma nedenlerini sorduğumuzda ilk sırayı, %78.1 ile kooperatifçiliğin sağlamış olduğu ucuz ve kaliteli mal ve hizmet imkanlarından faydalanmak yer almıştır. Ancak bu soruda ucuz ve kaliteli olduğu için diyenlerin oranı %37.5 ile beşinci sırada yer almaktadır. Bu durum Kooperatifin ucuz ve kaliteli mal sunamadığı anlamına gelir. Bu sonuçlara göre, insanların alışverişlerde kooperatifi tercih etme nedeni olarak acil ihtiyaçları için kooperatifin de kurum içerisinde yer almasından kaynaklandığı söylenebilir. Bunu da tüketim ihtiyaçlarınızın ne kadarlık kısmını kooperatiften karşılıyorsunuz sorusuna verilen cevaplar desteklemektedir. Çünkü insanlar ihtiyaçlarının küçük bir bölümünü kooperatiften karşılamaktadır.

3.5.19. Tüketim İhtiyaçlarını Kooperatifte Karşılama Nedeni

Kooperatif üyelerinin, alışverişlerini kooperatifte yapmamlarının nedenlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen soruda, ankete katılanlardan kendileri için önemli gördüğü dört tanesinin belirtilmesi istenmiştir.

Kooperatif üyeleri, kooperatifte kaliteli mal ve ürün çeşitliliği olmadığı için kooperatiften alışveriş yapmadıklarını ve bunun da öncelikleri arasında ilk sırada yer aldığını ankete katılanların %87.5'lik oranı ile göstermişlerdir. İkinci sırada ise, üyelerin kredi kartı ile diğer alışveriş merkezlerinde alışveriş yapabilme imkanı bulunmaktadır. Oranı ise %75.0'dır. Çevremde daha rahat alışveriş yapma imkanlarına sahip olduğum için diyenlerin oranı %60.9 ile üçüncü sırada yer alırken, kooperatif pahalı olduğu için alışveriş yapmayanların oranı %57.8 ile dördüncü tercih olarak gösterilmiştir.

Tablo-20 Tüketim ihtiyaçlarını kooperatifte karşılamama nedeni

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kooperatif pahalı olduğu için	24	70.6	13	43.3	37	57.8
Kooperatif kâr payı dağıtmadığı için	11	32.3	7	23.3	18	28.1
Kooperatifte kaliteli mal ve ürün çeşitliliği olmadığı için	29	85,3	27	90.0	56	87.5
Kredi kartı ile diğer alışveriş merkezlerinde alışveriş yapabildiğim için	22	64.7	26	86.7	48	75.0
Çevremde daha rahat alışveriş yapma olanaklarına sahip olduğum için	20	58.8	19	63.3	39	60.9
Alışveriş merkezlerinde ailemle eğlenme ve gezme imkanları bulduğum için	17	50.0	13	43,3	30	46.9
Çeşitli kampanyalardan yararlanmak için	11	32.3	12	40.0	23	35.9
İnternet üzerinden daha uygun alışveriş imkanım olduğu için	2	5.9	3	10,0	5	7.8

Ayrıca, alışveriş merkezlerinde ailele eğlenme ve gezme imkanları bulunduğum için %46.9, çeşitli kampanyalardan yararlanmak için %35,9, kooperatif kâr payı dağıtmadığı için %28.1, internet üzerinden daha uygun alışveriş imkanım olduğu için diyenlerin oranı ise %7.8'dir. Tablo-19 görüleceği üzere üyelikleri devam edenler ile eski üyelerin verdikleri cevaplarda oranlar üzerinde küçük değişiklikler olmasına rağmen tercih sıralamalarının değişmediği görülmektedir(Tablo-20).

Bu sonuçlar, üyelerin kooperatifte alışveriş yapmamasının nedeni olarak, kooperatifte kaliteli mal ve ürün çeşitliliğinin olmaması, kredi kartı ile diğer alışveriş merkezlerinde alışveriş yapabilme imkanı olması, bütün tüketim ihtiyaçlarının karşılanabildiği rahat alışveriş merkezlerinin oluşması ile birlikte kooperatifin pahalı olmasını gösterilmektedir. Bu tercihler, kooperatif üyeliğinden ayrılan üyeleri hatırlatmaktadır. Çünkü, onlara yönelik olarak sorduğumuz sorularda aldığımız cevaplarla benzerlik göstermektedir. Bu da kooperatif için tehlikeli bir durumdur. Eğer, kooperatif değişen şartlara göre stratejiler geliştiremez ise varlığı tartışılabilir.

Teknolojinin hızla gelişmesi sonucunda insanlar da bu gelişmeleri kendileri için faydaya dönüştürmek istemektedirler. İhtiyacını en uygun fiyatla almak için mağazalar dolaşmak zorunda kalan ekonomik insan, bugün internet erişimi ile en uygun mal ve hizmeti en uygun fiyatla ücretini internet üzerinden ödeyerek alışveriş yapabilmektedir. Kooperatif üyelerinin tercihler arasında son sırada yer alan internet üzerinden daha uygun alışveriş imkanım olduğu için diyenlerin oranı %7.8'dir. Ancak teknolojik kullanımın artması ile birlikte bu oranın da artacağı dikkate alınmalıdır.

3.5.20. İş Yerinin Kooperatif Hizmetlerine Etkisi

Çalışmamıza örnek olarak seçtiğimiz Damla Tüketim Kooperatifi, 1966 yılında zamanın Genel Müdürü ve daire amiri tarafından kurulan, kurum içerisinde sadece mesai saatlerinde faaliyetini sürdüren bir iş yeri tüketim kooperatifidir. Bu şartlarda hizmetini sürdüren kooperatifin, gerek kurum idarecilerinin kooperatife bakışı, gerekse kurum içerisinde olmasının olumsuz etkisinin olup olmadığını anlamak için sorulmuştur.

Tablo-21 İş yerinin kooperatif hizmetlerine etkisi

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	11	32,4	3	10,00	14	21.9
Hayır	23	67,6	27	90,00	50	78.1

Ankete katılanların %78.1'i olumsuz bir etkisinin olmadığını hayır cevabını vererek belirtmişlerdir. Evet etkisi var diyenlerin oranı ise %21.9'dur. Eski üyeler daha yüksek bir oranda %90.0 ile etkisinin olmadığını düşünürken, halen üyeliklerini devam edenlerde bu oran %67.6'dır (Tablo-21).

Bu sonuca göre kooperatif hizmetlerinin kurum içerisinde olmasında belirgin bir olumsuzluk görülmemektedir. Ancak, eski ve mevcut üyelerin cevapları dikkate alındığında zaman içerisinde olumsuz etkiler görüldüğünü de söyleyebiliriz.

3.5.21. Kooperatif- Ortak İlişkisinde Üyelerin Görüşü

Günümüzde özel sektör, güçlü sermaye yapısı, müşteri odaklı araştırma ve geliştirme faaliyetleri, eğitilmiş satış elemanları ile sayıları hızla artan, tüketicilerin istedikleri her şeyi bulabilecekleri alışveriş merkezleri ve

süper market zincirleri oluşturmaktadırlar. Bu güçlü yapının karşısında, sınırlı sermayesi, profesyonel olmayan yöneticileri ile bir iş yeri kooperatif üyelerinin kooperatifle olan ilişkilerini ne şekilde gördüğünü öğrenmek için bu soru sorulmuştur.

Tablo-22 Kooperatif- Ortak ilişkisinde üyelerin görüşü

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	29	85,3	28	93,3	57	89.1
Hayır	5	14,7	2	6,7	7	10.9

Hem eski hem de yeni üyelerin büyük çoğunluğu kooperatif-ortak ilişkilerinin zayıfladığını %89.1 oranla belirtmişlerdir. Hayır cevabını vererek zayıflamadığını düşünenlerin oranı ise %10.9'dur(Tablo-22).

3.5.22. Kooperatif- Ortak İlişkisinin Zayıflama Nedeni

Burada 21. soruya evet diyen toplam 57 deneğin cevapları bulunmaktadır. Genel olarak üyeler büyük alışveriş merkezlerinin sayısının ve hizmet kalitesinin artmasından dolayı kooperatif-ortak ilişkisinin zayıfladığını ilk neden olarak %77.2'lik bir oranla görmekteler. İkinci öncelikli gördükleri %54.4'lük oranı ile iki tercih bulunmaktadır. Bunlardan biri, kooperatifin değişen şartlara göre stratejiler geliştirebilecek yönetim oluşturulamaması diğeri ise, ortakların ilgisizliğidir. Özel sektörün teknolojiyi daha iyi kullanması ilişkilerin zayıflamasında önemli bulduğu dördüncü tercihtir. Oranı ise %45.6'dır. Diğer tercihleri ise sırasıyla; ortakların hak ve sorumluluklarını yeterince bilmemesi %40.4, ortağın kâr beklentisinin karşılanamaması, %35.1, yönetimde üyelerin görüş ve önerilerinin dikkate alınmaması %28.1, girdi ve hizmet temininde sürekliliğin sağlanamaması ile kooperatifçilik ilkelerine titizlikle uyulmaması %22.8,

kooperatif yönetimlerinin gayri ahlaki tutum ve davranışları %19.3 olarak sıralanmaktadır

Tablo-23 Kooperatif- Ortak ilişkisinin zayıflama nedeni

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ortakların hak ve sorumluluklarını yeterince bilmemesi	11	37.9	12	42,9	23	40,4
Kooperatif yönetimlerinin gayri ahlaki tutum ve davranışları,	6	20.7	5	17,9	11	19,3
Ortakların ilgisizliği,	19	65.5	12	42,9	31	54,4
Özel sektörün teknolojiyi daha iyi kullanması,	13	44.8	13	46,4	26	45,6
Ortağın kâr beklentisinin karşılanamaması,	11	37.9	9	32,1	20	35,1
Büyük alışveriş merkezlerinin sayısının ve hizmet kalitesinin artması,	22	75.9	22	78,6	44	77,2
Kooperatifte değişen şartlara göre stratejiler geliştirebilecek yönetim oluşturulamaması,	13	44.8	18	64,3	31	54,4
Kooperatifçilik ilkelerine titizlikle uyulmaması,	7	24.1	6	21,4	13	22,8
Girdi ve hizmet temininde sürekliliğin sağlanamaması,	6	20.7	7	25,0	13	22,8
Yönetimde üyelerin görüş ve önerilerinin dikkate alınmaması	8	27.6	8	28,6	16	28,1

Her iki üye grubun verdikleri cevapları incelediğimizde ilişkilerin zayıflaması için yaptıkları tercihler arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Ancak, tercihlerde ortakların ilgisizliğine eski üyeler %42.9, mevcut üyeler %65.5 demektedirler. Bu değerler, üyelerin kooperatife olan ilgilerinin gittikçe azaldığını göstermektedir(Tablo-23).

Bu sonuçlar, üyelerin serbest piyasa ekonomisi içerisinde kooperatif işletme ile özel sektörün işletmeciliğinin arasındaki dengesizliğin farkında olduğunu, bundan dolayı kooperatif-ortak ilişkisinin zayıfladığını, yapmış oldukları tercihleri ile göstermektedir.

3.5.23. Kooperatif- Ortak İlişkisinde Yönetimin Görevi

Ankete katılan kooperatifin eski ve yeni üyelerinin, kooperatif-ortak ilişkilerinin geliştirilmesi için kooperatif yönetimine düşen görevlerin neler olabileceği ile ilgili yöneltilen soruya, her iki üye grubunun tercih sıralaması da aynıdır. Tablo-24'de de görüleceği üzere, üyeler, yönetimin ilk olarak yeniliklere uygun diğer piyasa rakiplerine alternatif stratejiler geliştirmesini %75.0'lık oranla istemektedir. İkinci olarak, kooperatifin üyesi olmalarına neden olan, ucuz, kaliteli ve çeşitli hizmet sağlamasını %71.9'luk oranla yeniden kendilerine sunulmasını istemektedirler. Üyelerin ihtiyaçlarını belirleyerek mal ve hizmet sunarak ilişkilerin daha iyi olabileceği %59.4'lük bir oranla bildirilmektedir. İlişkilerin düzelmesinde dördüncü öneriyi %46.9'luk bir oranla, girdi ve hizmet temininde sürekliliğin sağlanması olarak görmektedirler. İlişkilerin gelişmesi için yönetimden istedikleri diğer talepleri ise, kooperatif yönetimine olan güveni artırmak %42.2, kooperatifçilik ilkelerini titizlikle uygulamak %34.4, kooperatif yönetimi ve üye ilişkilerine önem vererek önerilerini dikkate almak %32.8, sermayesini güçlendirmek %18.7, ortaklara kooperatifçilik ile ilgili eğitim vermek ile üyelerine daha esnek ödeme seçenekleri sunmak %9.4'lük bir orana sahiptir.

Bu tablo ile üyeler, kooperatif-ortak ilişkisinin gelişmesinde kooperatif yönetiminden, piyasa şartlarını bilen ve teknolojik gelişmeleri takip ederek elindeki imkanlar doğrultusunda piyasa rakiplerine alternatif stratejiler geliştirmesini istemektedir. Üyelere kooperatiften, eskiden olduğu gibi ucuz, kaliteli ve çeşitli hizmetler sunarak, ilişkilerin, kooperatifin kurulduğu andaki

gibi sıcak olmasını arzu ediyor. Hatta ilişkilerin düzeltilmesi adına, üyelerin ihtiyaçlarını belirleyerek mal ve hizmetleri temin ederek bunların sürekliliğini sağla diyerek, yönetime yolda göstermektedir.

Tablo-24 Kooperatif- Ortak ilişkisinde yönetimin görevi

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ortaklara ucuz, kaliteli ve çeşitli hizmet sağlamak,	23	67,6	23	76,6	46	71,9
Kooperatifçilik ilkelerini titizlikle uygulamak,	12	35,3	10	33,3	22	34,4
Girdi ve hizmet temininde sürekliliği sağlamak,	13	38,2	17	56,7	30	46,9
Yeniliklere uygun diğer piyasa rakiplerine alternatif stratejiler geliştirmek,	26	76,5	22	73,3	48	75,0
Kooperatif yönetimi ve üye ilişkilerine önem vererek önerilerini dikkate almak,	12	35,3	9	30,0	21	32,8
Kooperatif yönetimine olan güveni artırmak	15	44,1	12	40,0	27	42,2
Ortaklara kooperatifçilik ile ilgili eğitim vermek	4	11,8	2	6,7	6	9,4
Üyelerine daha esnek ödeme seçenekleri sunmak	3	8,8	3	10,0	6	9,4
Üyelerin ihtiyaçlarını belirleyerek mal ve hizmet sunabilmek	23	67,6	15	50,0	38	59,4
Sermayesini güçlendirmek	5	14,7	7	23,3	12	18,7

3.5.24. Kooperatif- Ortak İlişkisinde Üyelerin Görevi

Kooperatif-ortak ilişkilerini geliştirmek için ortaklara düşen en önemli görevin ne olduğu, üyelerin bu ilişkilerin iyileştirilmesi adına ne düşündüklerini öğrenmek için sorulmuştu. Ankete katılan üyelerin büyük çoğunluğu, %40.6'lık bir oranla, hak ve yükümlülüklerini bilmek ve bunları gereğince ve zamanında yerine getirmek diyerek kooperatif-ortak ilişkilerinin iyileştirilmesinde en önemli bulmaktadırlar. Diğer tercihleri ise, mal ve hizmetlerden ihtiyaçlarını karşılamada kooperatife öncelik vermek %17.2, yönetime katkı sağlamak için aktif katılımcı olmak ile kooperatifin faydasına olacak düşünce ve görüşlerini yönetimle paylaşmak %15.6, kooperatifi kâr amaçlı bir ortak faaliyet olarak görmemek 10.6 olarak tercih sıralamasında yerini almıştır(Tablo-25).

Tablo 25 Kooperatif- Ortak İlişkisinde Üyelerin Görevi

	Üye (devam eden)		Üye (devam etmeyen)		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hak ve yükümlülüklerini bilmek ve bunları gereğince ve zamanında yerine getirmek,	12	35,3	14	46,7	26	40,6
Yönetime katkı sağlamak için aktif katılımcı olmak,	6	17,6	4	13,3	10	15,6
Mal ve hizmetlerden ihtiyaçlarını karşılamada kooperatife öncelik vermek,	7	20,6	4	13,3	11	17,2
Kooperatifi kâr amaçlı bir ortak faaliyet olarak görmemek,	4	11,8	3	10,0	7	10,9
Kooperatifin faydasına olacak düşünce ve görüşlerini yönetimle paylaşmak	5	14,7	5	16,7	10	15,6

Bu tablo-25 göre, kooperatif-ortak ilişkilerinin iyileştirilmesi için, kooperatif ortakları görevlerini, hak ve yükümlülüklerini bilmek ve bunları gereğince ve zamanında yerine getirmek olarak belirlemişlerdir. Üyeler bu görevlerini, kararların alınmasında görüş ve düşüncelerini ifade edebileceği, kooperatifi en iyi şekilde yönetmesi için yönetim heyetinin seçileceği en önemli organ olan kooperatif genel kuruluna katılarak yerine getirir. Ankete katılan üyelere kooperatif genel kurul toplantılarına katılma durumu ile ilgili soruya, özellikle mevcut üyelerin yarısının bu toplantılara katılmadıklarını belirtmişlerdi. Üyelerin bu soruya verdikleri cevapla ilişkilerin nasıl iyi durumda olması gerektiğini bilmesine rağmen, genel kurul toplantılarına katılmamaları düşündürücüdür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Damla Tüketim Kooperatifi Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü çalışanları tarafından 1966 yılında kurulmuştur. 1993 yılında 360 üyesi olan kooperatifin zaman içerisinde üyelerin emekli olması, üyelikten ayrılmaları ve yeni üye girişlerinin olmaması sonucunda bugün 43 üyesi bulunmaktadır.

Kooperatif üyelerinin büyük çoğunluğu üniversite mezunu ve orta yaşın üzerindeki kişilerden oluşmaktadır. Kooperatifçilik ile ilgili eğitim almayan üyelerin, büyük bir kısmının ortalama aylık gelir durumu 1500 ile 2500 TL arasında bulunmaktadır.

Son on yıldır hiçbir yeni üye girişinin olmadığı bu kooperatifte, üyeler, kooperatife, sağlamış olduğu ucuz kaliteli mal ve hizmetlere peşin ödeme yapmadan sahip olmak, kurumsal ve toplumsal dayanışmayı artırmak için katılmışlardır. Ancak, zaman içerisinde üyeler, özellikle yönetim değişiklikleri sonrasında kooperatiften ayrılmışlardır. Bu kararın alınmasında, son yıllarda büyük süper marketlerin ve alışveriş merkezlerinin açılmasının da etkisi bulunmaktadır.

Damla Tüketim Kooperatifi yönetiminin geçmişte olduğu gibi liderlik özelliği olan üyelerden oluşturulamaması, mevcut yönetiminin, piyasa rakiplerine alternatif stratejiler geliştirememesi ve piyasada güçlü sermaye yapısı ile her mahalleye süper marketlerin ve alışveriş merkezlerinin açılması, kooperatif ortak ilişkilerinin zayıflamasına neden olmuştur. Bunu da kooperatif üyeleri, kooperatiften ayrılarak, kooperatiften alışveriş yapmayarak, kooperatif genel kurul toplantılarına katılmayarak, kooperatif yöneticilerini kimlerden oluştuğunu umursamayıp ve görüş alışverişinde bulunmayarak göstermektedir.

Damla Tüketim Kooperatifine yönelik yapılan araştırmadan yola çıkarak özellikle iş yeri tüketim kooperatiflerinin mevcut durumları varlıklarını

sürdüremelerinde yeterli olmayacağı ve faaliyetlerinin tehlikeye gireceği düşünülmektedir. Bunun önlenmesi ve tüketim kooperatiflerinin varlığını sürdürebilmesi için çok çeşitli öneriler bulunmakla birlikte önemli olduğunu düşündüğüm iki öneri grubu ile bu durumun düzelebileceği kanaatindeyim.

Kooperatif yönetimi, piyasa şartlarını bilen ve teknolojik gelişmeleri takip ederek elindeki imkanlar doğrultusunda piyasa rakiplerine alternatif oluşturabilecek liderlik özelliği olan kişilerden oluşmalıdır. Aynı zamanda kooperatif yönetimi, sınırlı olan sermayesini üyelerin en fazla ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere yönlendirerek bunların ucuz ve kaliteli olmasını sağlamalıdır. Bunun yanında kooperatif yöneticileri, sorunları sıralamakla meşgul olmayıp, çözebilecekleri sorunlara odaklanmalıdır. Kooperatifin dışarıya kapalı bir iş yeri kooperatifi olmasının dezavantajları yanında avantajları da vardır. Bu avantajlar üzerinde politikalar geliştirmelidir. En önemli avantajı da, belirli bir tüketici grubunun belirli bir alan içerisinde çalışmış olmasıdır. Bu sayede tüketicilerin talepleri kolaylıkla toplanabilir ve bunları belirli gün, hafta, ay, ya da mevsimlere göre ürün gruplandırması ile hizmetini yürütmelidir.

Ülkemizde, özellikle son on yıldır özel sektörün ciddi yatırımları karşısında iş yeri tüketim kooperatiflerinin durumu genel olarak Damla Tüketim Kooperatifi örneği gibidir. Türkiye Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği bu duruma yeni bir şekil vermelidir. Türkiye Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlayarak, bütün tüketim kooperatiflerinin bir bayilik/şube sistemi ile çalışması için girişimde bulunmalı, eğitimlerini ve denetimlerini düzenli periyotlarda sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

Anonim, Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük 1 A-K**, Genişletilmiş 7. Baskı, TDK Yayınlar 505/1, TDK basımevi, Ankara, 1983.

Anonim, **Türkiye’de Kooperatifçilik**, TKK.Yayınları No.97, Ankara 2004.

DEMİRCİ, Rasih, “Tüketim Kooperatifleri Üzerine Düşünceler”, **Karınca Dergisi**, S. 571, Temmuz 1984. (s.5-9)

DEMİRCİ, Rasih, “Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketi ve Kooperatifçiliğimizden Beklenen Gelişmeler”, **X. Türk Kooperatifçilik Kongresi 21-23 Aralık 1981**, TKK Yayınları No. 44, Ankara, 1981.(1-15)

Didim 97 Yönetici Mevzuat Semineri, “Tüketim Kooperatifleri Ulusal Kooperatifçilik İlkeleri “,Türkiye Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği **Karınca Dergisi**, S.763, Temmuz 2000. (s.29-31)

FINDIKOĞLU, Z.Fahri, **Türkiye’de Kooperatifçilik**, İstanbul Üniversitesi. Yayın No 537, İstanbul, 1953.

FINDIKOĞLU, Z:Fahri, **Kooperasyon Sosyoloji**, İstanbul Üniversitesi Yay. No:1206, İstanbul, 1967

HAZAR, Nurettin, **Kooperatifçilik Dersleri**, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları No:4, Tolga Matbaası, Ankara, 1996.

HAZAR, Nurettin, **Kooperatifçilik Tarihi**, TKK Yardımlaşma Birliği Yay. No:1, Ankara,1970.

KARAKAYA, Abdullah, “Kooperatiflerde Yeni stratejiler Üzerine Bir Araştırma”, **XIX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi**, TKK Yayınları No 98, Ankara, 2008. (56-77)

KAVAS, Alican , ODABAŞI, Yavuz, **Türkiye’de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu Alınması Gereken Tedbirlerin Araştırılması**, TKK Yayınları No. 77, Ankara 1988.

KILKIŞ, Yıldırım, **Pazarlama Satış Satıcılık**. Eğitim yayınları, s:3. İstanbul.1977.

MÜLAYİM, Ziya Gökalp :”Tüketim Kooperatiflerinin Türkiye’nin Ekonomik ve sosyal Kalkınmadaki Rolü”,**VIII. Türk Kooperatifçilik Kongresi** , Ankara, 1976. (s.IV-5-17)

MÜLAYİM, Ziya Gökalp, **Kooperatifçilik**, 3.baskı, Yetkin Yayınları,Ankara, 1999.

OKSAY, Kazım, ”Tüketim Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir, Nasıl Olmalıdır”, **IX. Türk Kooperatifçilik Kongresi**, TKK yayınları, No:42, Ankara, 1979. (3 -32)

OKSAY, Kazım, **Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifleri**, TKK yayınları No:41, Ankara 1979

ÖZÇELİK, Ahmet, “Tüketim Kooperatifleri ”, **Karınca Dergisi**, S. 740, Ağustos 1998. (s.6 -14)

ÖZÇELİK, Ahmet, **Tüketicinin korunmasında Temel Çözüm:Tüketim Kooperatifleri.**, TKK Yayınları No:73, Ankara 2000

ÖZÇELİK, Ahmet, “Kooperatifçik İlkelerindeki Değişiklikler”,**Karınca Dergisi**, S. 707, Kasım 1995. (s.15 -20)

ÖZÇELİK, Ahmet, “Tüketici ve Kooperatifçilik ”, **Karınca Dergisi**, S. 750, Haziran 1999. (s.8 -13)

ÖZÇELİK, Ahmet, “Tüketicinin Korunması ve Tüketim Kooperatifleri”, **Karınca Dergisi**, S. 768, Aralık 2000. (s.3 -9)

POYRAZ, Hüsnü, "1163 Sayılı Kanuna Göre Kurulan Tarımsal Amaçlı Kooperatifler", **X. Türk Kooperatifçilik Kongresi**, TKK.Yayınları, No:44, Ankara, 1981.

TAN, Ayhan, "Kooperatiflerin Sosyo-Kültürel Gelişimi ve Demokrasinin Yerleştirilmesine Katkısı", **XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi**, TKK. Yayınları No:76, Ankara, 1990. (s9-10)

TÜRKAY, Orhan, **Mikro İktisat**. Savaş yayınları, Ankara, 1986.

ÜN Mustafa, "Dünya'da Kooperatifleşmenin Tarihine İlişkin Rapor", Erişim) <http://www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx?sayfaNo=3790>, 12 Kasım 2009, s.1.

10.5.1969 gün ve 13195 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu

EK-1

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

KOOPERATİFLER	FAAL OLAN		FAAL OLMAYAN		TOPLAM		TERKİN OLAN	
	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI
ADANA	5	501	167	6,234	172	6,735	17	1,739
ADİYAMAN	3	238	4	255	7	493	3	400
AFYONKARAHİSAR	3	651	14	1,903	17	2,554	27	1,113
AĞRI	2	81	5	216	7	297	1	72
AKSARAY	1	67	3	108	4	175	9	665
AMASYA	10	538	12	1,158	22	1,696	8	484
ANKARA	90	17,004	403	20,856	493	37,86	210	36,532
ANTALYA	13	2,23	44	2,654	57	4,884	53	5,955
ARDAHAN	1	21	1	28	2	49	1	28
ARTVİN	7	504	8	484	15	988	15	843
AYDIN	27	4,37	36	1,548	63	5,918	25	2,293
BALIKESİR	20	2,493	32	2,856	52	5,349	22	2,615
BARTIN	0	0	11	199	11	199	4	266
BATMAN	1	370	6	108	7	478	0	0
BAYBURT	1	138	1	123	2	261	3	226
BİLECİK	2	578	7	1,116	9	1,694	9	1,119
BİNGÖL	3	268	3	50	6	318	3	154
BİTLİS	4	214	6	76	10	290	1	7
BOLU	12	1,997	31	1,075	43	3,072	18	997
BURDUR	3	371	10	361	13	732	12	753
BURSA	41	21,799	72	2,315	113	24,114	58	4,584
ÇANAKKALE	6	820	7	576	13	1,396	25	2,079
ÇANKIRI	3	212	10	464	13	676	17	749
ÇORUM	4	703	4	127	8	830	15	1,291
DENİZLİ	5	280	36	1,006	41	1,286	21	1,314
DIYARBAKIR	16	1,989	8	580	24	2,569	7	367
DÜZCE	4	79	2	76	6	155	0	0
EDİRNE	9	543	18	1,217	27	1,76	2	106
ELAZIĞ	15	1,321	12	1,19	27	2,511	13	536
ERZİNCAN	4	287	8	288	12	575	9	462
ERZURUM	59	5,109	6	1,172	65	6,281	11	331
ESKİŞEHİR	18	12,928	7	1,739	25	14,667	44	7,197
GAZİANTEP	12	619	25	1,416	37	2,035	4	121
GİRESUN	4	288	21	1,411	25	1,699	6	140
GÜMÜŞHANE	1	65	1	33	2	98	2	89
HAKKARİ	6	166	5	141	11	307	1	45
HATAY	3	51	10	2,336	13	2,387	34	3,097
İĞDIR	1	31	0	0	1	31	2	53
ISPARTA	9	3,695	6	189	15	3,884	38	2,85
İSTANBUL	50	9,356	273	15,662	323	25,018	48	8,033
İZMİR	119	16,358	70	2,048	189	18,406	4	518
KAHRAMANMARAŞ	4	454	22	1,478	26	1,932	4	657
KARABÜK	3	130	8	653	11	783	12	659
KARAMAN	3	57	7	466	10	523	3	47
KARS	6	214	7	298	13	512	0	0
KASTAMONU	13	2,443	4	254	17	2,697	40	1,327
KAYSERİ	6	938	49	5,357	55	6,295	25	2,163

KIRIKKALE	0	0	7	1,623	7	1,623	4	269
KIRKLARELİ	6	1,083	15	735	21	1,818	3	2,326
KIRŞEHİR	3	624	15	845	18	1,469	6	124
KOCAELİ	41	11,126	58	2,459	99	13,585	12	809
KONYA	9	870	62	5,106	71	5,976	51	3,414
KÜTAHYA	10	1,874	34	3,845	44	5,719	20	1,058
MALATYA	12	977	40	643	52	1,624	7	93
MANİSA	8	461	39	3,709	47	4,17	22	1,223
MARDİN	3	208	16	258	19	466	1	83
MERSİN	16	1,152	29	1,685	45	2,837	20	2,631
MUĞLA	15	3,501	19	1,387	34	4,888	5	172
MUŞ	4	144	11	111	15	255	3	63
NEVŞEHİR	2	28	12	437	14	465	10	630
NIĞDE	11	715	14	812	25	1,527	2	174
ORDU	0	0	6	922	6	922	4	229
OSMANIYE	6	227	11	143	17	370	1	0
RİZE	22	2,885	4	52	26	2,937	0	0
SAKARYA	22	3,908	32	759	54	4,667	10	419
SAMSUN	8	470	43	1,235	51	1,705	42	3,273
SİİRT	1	42	8	0	9	42	3	62
SİNOP	2	268	13	645	15	913	8	347
SİVAS	7	2,001	17	1,259	24	3,27	17	1,867
ŞANLIURFA	3	361	8	330	11	691	3	29
ŞIRNAK	0	0	2	108	2	108	0	0
TEKİRDAĞ	20	3,205	14	808	34	4,013	5	305
TOKAT	22	2,106	40	1,058	62	3,164	21	1,665
TRABZON	2	334	6	20	8	354	24	2,561
TUNCELİ	2	79	3	194	5	273	7	293
UŞAK	4	325	22	586	26	911	12	472
VAN	5	465	10	672	15	1,137	3	326
YALOVA	3	498	3	323	6	821	0	0
YOZGAT	4	294	8	50	12	344	17	706
ZONGULDAK	10	9,341	26	1,138	36	10,479	18	1,239
TOPLAM	915	163,141	2,149	117,861	3,064	281,002	1,247	123,058

Kaynak, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (21/12/2009)

EK-2

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİNİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

KOOPERATİFLER	FAAL OLAN		FAAL OLMAYAN		TOPLAM		TERKİN OLAN	
	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI
ADANA	0	0	0	0	0	0	1	0
ANKARA	2	24	1	7	3	31	0	0
BURSA	0	0	2	14	2	14	0	0
ESKİŞEHİR	1	31	0	0	1	31	0	0
HATAY	0	0	1	7	1	7	0	0
İSTANBUL	1	15	1	0	2	15	0	0
İZMİR	1	15	0	0	1	15	0	0
KASTAMONU	1	18	0	0	1	18	0	0
KOCAELİ	1	21	1	8	2	29	0	0
KONYA	0	0	1	0	1	0	0	0
MALATYA	0	0	1	7	1	7	0	0
RİZE	1	12	0	0	1	12	0	0
SAMSUN	0	0	1	0	1	0	0	0
TOKAT	1	11	0	0	1	11	0	0
ZONGULDAK	0	0	1	2	1	2	0	0
TOPLAM	9	147	10	45	19	192	1	0

Kaynak, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (21/12/2009)

EK-3**TÜKETİM KOOPERATİFLERİN YILLARA GÖRE KURULUŞ SAYILARI**

Kooperatif Türü	Kuruluş Yılı	Kooperatif sayısı	Kuruluş Yılı	Kooperatif sayısı
TÜKETİM KOOPERATİFİ (Kuruluş tarihi belli olmayan)	1900	674	1979	256
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1925	1	1980	224
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1942	2	1981	102
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1943	1	1982	48
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1951	1	1983	46
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1952	2	1984	140
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1953	4	1985	176
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1954	1	1986	148
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1955	1	1987	140
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1958	4	1988	182
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1959	2	1989	255
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1960	1	1990	244
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1961	3	1991	222
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1962	3	1992	161
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1963	5	1993	131
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1964	10	1994	88
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1965	9	1996	74
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1966	3	1997	28
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1967	7	1998	43
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1968	5	1999	34
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1969	12	2000	13
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1970	21	2001	27
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1971	41	2002	48
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1972	36	2003	22
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1973	62	2004	16
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1974	55	2005	10
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1975	93	2006	7
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1976	65	2007	6
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1977	62	2008	4
TÜKETİM KOOPERATİFİ	1978	141	2009	8

Toplam : 4,311

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİNİN YILLARA GÖRE KURULUŞ SAYILARI

Kooperatif Türü	Kuruluş Yılı	Kooperatif sayısı
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ (Kuruluş tarihi belli olmayan)	1900	3
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1975	1
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1978	1
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1979	2
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1980	3
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1981	1
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1983	1
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1986	1
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1987	1
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1991	3
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1993	1
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	1994	1
TÜKETİM KOOPERATİFİ BİRLİĞİ	2000	1

Toplam : 20

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ	1994	1

Kaynak, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (14/01/2010)

EK-4**UYGULANAN ANKET FORMU**

Değerli Katılımcı,

Hazırlamakta olduğum “**TÜKETİM KOOPERATİFLERİNDE ORTAK-KOOPERATİF İLİŞKİSİ: DAMLA TÜKETİM KOOPERATİFİ ÖRNEĞİ**” konulu yüksek lisans (master) tezimle ilgili olarak bir anket çalışması yapmaktayım.

Bu ankette yer alan soruların belirli amaca yönelik hazırlanmış olup vereceğiniz cevaplar ulaşılabacak amaç için önem taşımaktadır. Bu sebepten dolayı soruları dikkatlice okuyup gerekli cevapları vermenizi rica ederim. Anket, Kooperatifin mevcut üyeleri ile daha önce bu kooperatifte üyelik yapmış şu anda ayrılmış kişilere yönelik olduğu için, lütfen ankete verilecek cevaplarda üyelik dönemini dikkate alınız.

Bana değerli zamanınızı ayırarak, anket sorularına cevap verdiğiniz için çok teşekkür ederim.

Mehmet EKEN

1. Cinsiyetiniz?

- a) Erkek   b) Kadın

2. Kaç yaşındasınız?

- a) 30 ve altı
b) 31-35
c) 36 -40
d) 41- 45
e) 46 -50
f) 51 -55
g) 56 ve üzeri

3. Eğitim durumunuz nedir?

- a) İlkokul
- b) Ortaokul
- c) Lise
- d) Üniversite
- e) Yüksek lisans-Doktora

4. Aylık ortalama toplam geliriniz?

- a) 1000-1500 TL
- b) 1500-2000 TL
- c) 2000-2500 TL
- d) 2500-3000 TL
- e) 3000 TL üzeri

5. Kooperatifçilik deyince ne anlıyorsunuz?

- a) Bir çok ortağın bir araya gelerek yardımlaşması,
- b) Halkın ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bir kuruluş,
- c) Kişilerin ortak çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir kuruluş
- d) Ekonomik ve sosyal ihtiyaç gideren bir yardımlaşma kuruluşu

6. Hiç kooperatifçilik ile ilgili eğitim aldınız mı?

- a) Evet
- b) Hayır

7. Kooperatif üyeliğiniz devam ediyor mu?

- a) Evet
- b) Hayır

8. Kaç yıldır kooperatif üyesisiniz? Üyeliğiniz bittiyse, toplam kaç yıl kooperatif üyeliği yaptınız?

- a) 5-10 yıl
- b) 11-20 yıl
- c) 21-30 yıl
- d) 31-40yıl
- e) 41 ve üzeri

9. Kooperatife üye olma sebeplerinizden ilk 4 tanesini belirtiniz?

- a) Kurumsal ve toplumsal dayanışmayı artırmak için
- b) Kooperatifçiliğin sağlamış olduğu ucuz ve kaliteli mal ve hizmet imkanlarından faydalanmak için
- c) Kooperatiften aldığım mal ve hizmetler karşılığındaki ödemelerimi peşin yapmadığım için
- d) Kooperatifin üyelerine sağlamış olduğu kâr payından faydalanmak için
- e) Kooperatifin üyelerine sağlamış olduğu ihtiyaç kredisinden faydalanmak için
- f) Çevredeki insanların tavsiyeleri üzerine
- g) Kooperatif yönetiminde yer almak için
- h) Farklı görüş ve fikirlere destek veya muhalif olmak için
- i) Tüketicinin korunmasına yönelik çalışmalarını gördüğüm için
- j) Kooperatif yönetiminin çalışmalarını iyi bulduğum için

10. Genel kurul toplantılarına katılıyor musunuz / katılır mıydınız ?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bazen

11. Kooperatifin Yönetim ve Denetim Kurulu'nda hiç görev aldınız mı?

- a) Evet
- b) Hayır

12. Kooperatif yöneticileri ile görüş alış verişinde bulunuyor musunuz / bulunur muydunuz?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bazen

13. Kooperatif yönetim kurulu ve denetim kurulu üyelerini tanıyor musunuz / tanır mıydınız?

- a) Hepsini tanırım/tanırdım

- b) oğunluğunu tanırım/tanırdım
- c) Bazılarını tanırım/tanırdım
- d) Hiçbirini tanımam/tanımadım

14. Kooperatif yöneticilerinin ve çalışanlarının, tutum ve davranışları alış-verişlerinizde kooperatifi tercih etmenizde ne kadar etkili / etkiliydi ?

- a) Etkili olduğunu düşünüyorum
- b) Etkisi olduğunu düşünmüyorum
- c) Etkisi var ama o kadar da önemli olduğunu düşünmüyorum

15. Kooperatif üyeliğinden ayrılma sebeplerinizden ilk 4 tanesini belirtiniz?
(Kooperatife üyeliği devam etmeyenler için)

- a) Yönetimle sorunlar yaşadığım için,
- b) Kâr payı dağıtmadığı için,
- c) Hizmet kalitesi düştüğü için,
- d) Dışarıda daha avantajlı alışveriş imkanları olduğu için,
- e) Yönetici ve üye ilişkileri zayıfladığı için,
- f) Kendimi kooperatifin bir üyesi, ortağı gibi hissetmediğim için,
- g) Kredi kartı ile isteğim yerde alışveriş yapabildiğim için,
- h) İhtiyaç kredisi vermediği için

16. Kooperatiften alışveriş yapıyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır

17. Aylık tüketim ihtiyaçlarınızın yüzde olarak ne kadarını kooperatiften karşılıyorsunuz/karşıldınız? (16. soruda hayır tercih edenler cevaplamayınız)

- a) % 1-20
- b) % 21-40
- c) % 41-60
- d) % 61-80
- e) % 81-100

18. Alışverişlerinizde kooperatifi tercih etme nedeninizin 4 tanesini belirtiniz?

- a) Ucuz ve kaliteli olduğu için
- b) Kooperatifin üyesi olduğum için
- c) Kâr payı dağıttığı için
- d) İşyerimde bulunduğu için
- e) Ödemeyi hemen yapmadığım için
- f) Diğer alışveriş merkezlerine ulaşım imkanım olmadığı için
- g) Kalabalık ortamlarda alışveriş yapmayı sevmediğim için
- h) Kooperatifin güçlü kalması için

19. Alışverişlerinizde kooperatifi tercih etmeme nedeninizin 4 tanesini belirtiniz?

- a) Kooperatif pahalı olduğu için
- b) Kooperatif kâr payı dağıtmadığı için
- c) Kooperatifte kaliteli mal ve ürün çeşitliliği olmadığı için
- d) Kredi kartı ile diğer alışveriş merkezlerinde alışveriş yapabildiğim için
- e) Çevremde daha rahat alışveriş yapma olanaklarına sahip olduğum için
- f) Alışveriş merkezlerinde ailemle eğlenme ve gezme imkanları bulduğum için
- g) Çeşitli kampanyalardan yararlanmak için
- h) İnternet üzerinden daha uygun alışveriş imkanı araştırma imkanım olduğu için

20. Kooperatifin kurum içerisinde olmasının, kooperatif hizmetlerinin sürdürülmesinde olumsuz etkisi olduğunu düşünüyor musunuz ?

- a) Evet
- b) Hayır

21. Kooperatifinizde, kooperatif-ortak ilişkilerinin zayıfladığını düşünüyor musunuz ?

- a) Evet
- b) Hayır

22. Cevabınız evet ise kooperatifinizde kooperatif-ortak ilişkilerinin zayıflamasının nedenleri olarak sizce aşağıdakilerden önemli 4 tanesini belirtiniz?

- a) Ortakların hak ve sorumluluklarını yeterince bilmemeleri,
- b) Kooperatif yönetimlerinin gayri ahlaki tutum ve davranışları,
- c) Ortakların ilgisizliği,
- d) Özel sektörün teknolojiyi daha iyi kullanması,
- e) Ortağın kâr beklentisinin karşılanamaması,
- f) Büyük alışveriş merkezlerinin sayısının ve hizmet kalitesinin artması,
- g) Kooperatifte değişen şartlara göre stratejiler geliştirebilecek yönetim oluşturulamaması,
- h) Kooperatifçilik ilkelerine titizlikle uyulmaması,
- i) Girdi ve hizmet temininde sürekliliğin sağlanamaması,
- j) Yönetimde üyelerin görüş ve önerilerinin dikkate alınmaması

23. Sizce, kooperatif-ortak ilişkilerinin geliştirilmesi için kooperatif yönetimine düşen en önemli görevlerden 4 tanesini belirtiniz?

- a) Ortaklara ucuz, kaliteli ve çeşitli hizmet sağlamak,
- b) Kooperatifçilik ilkelerini titizlikle uygulamak,
- c) Girdi ve hizmet temininde sürekliliği sağlamak,
- d) Yeniliklere uygun diğer piyasa rakiplerine alternatif stratejiler geliştirmek,
- e) Kooperatif yönetimi ve üye ilişkilerine önem vererek önerilerini dikkate almak,
- f) Kooperatif yönetimine olan güveni artırmak
- g) Ortaklara kooperatifçilik ile ilgili eğitim vermek
- h) Üyelerine daha esnek ödeme seçenekleri sunmak
- i) Üyelerin ihtiyaçlarını belirleyerek mal ve hizmet sunabilmek
- j) Sermayesini güçlendirmek

24. Kooperatif-ortak ilişkilerini geliştirmek için ortaklara düşen en önemli görev nedir?

- a) Hak ve yükümlülüklerini bilmek ve bunları gereğince ve zamanında yerine getirmek,

- b) Yönetime katkı sağlamak için aktif katılımcı olmak,
- c) Mal ve hizmetlerden ihtiyaçlarını karşılamada kooperatife öncelik vermek,
- d) Kooperatifi kâr amaçlı bir ortak faaliyet olarak görmemek,
- e) Kooperatifin faydasına olacak düşünce ve görüşlerini yönetimle paylaşmak

ÖZET

EKEN, Mehmet. Tüketim Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkisi: Damla Tüketim Kooperatifi Örneği, Yüksek Lisans Tez, Ankara, 2010.

Özel sektörün güçlü sermaye yapısı ile tüketicilere yönelik bilimsel ve teknolojik yatırımları hız kesmeden devam etmektedir. Bu yatırım karşısında, sınırlı sermayesi ile hizmetlerini sürdürmeye çalışan işyeri tüketim kooperatiflerinin ortakları ile ilişkileri incelenmiştir.

Bu araştırmada bir işyeri tüketim kooperatifi olan Damla Tüketim Kooperatifi araştırılmış olup, halen kurumda çalışmakta olan üyeler ile üyelikten ayrılanlara yönelik olarak anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışması ile kooperatifte yapılan incelemeler birlikte değerlendirilerek bazı sonuçlara varılmıştır. Buna göre, anket uyguladığımız kooperatifin ortakları ile olan ilişkisi, üyelerin kooperatiften ayrılma noktasına geldiğini göstermektedir. Bunun sebebi ise, serbest piyasa içerisinde özel sektörün ciddi yatırımları karşısında tüketici tercihlerinin değişimi ile kooperatif yönetimidir. Geçmişte var olan lider yöneticilerin son zamanlarda oluşturulamaması ve mevcut yöneticilerin de kooperatifçiliğin avantajlarını öne çıkarabilecek stratejiler geliştirememesinden kaynaklanmaktadır.

Anahtar sözcükler;

1. Kooperatifçilik
2. Kooperatifçilik İlkeleri
3. Tüketim Kooperatifleri
4. Kooperatif Yönetimi
5. Kooperatif –Ortak ilişkisi

ABSTRACT

EKEN, Mehmet. Customers and Cooperative Relationship in Consumer's Cooperatives: The Case of Damla Tüketim Kooperatifi, The Master Thesis, Ankara, 2010.

The scientific and technological investments of private sector with its strong capital structure targeting for the consumers have been increasingly continuing. In this study, the relations of consumer's cooperatives with limited capital and trying to provide their consumers with quality service are being investigated.

In this study, a workplace consumer's cooperative, Damla Tüketim Kooperatifi, was searched by a questionnaire made with the consumer's still working in their institution and also the ones resigned from the membership of the cooperative. In addition to that, some other surveys and investigations was also done to reach some deeper conclusions. The results shows that the relations between the cooperative and its consumer's came to a point that the consumer's tends to break all ties with the cooperative. The reason for this seems to be the change in the consumer's preferences in view of the huge investments of private sector observing the rules of free market, and also the managers of the cooperative themselves. In other words, this is caused by the lacking of the lead managers in recent times and the failure of the existing manager in developing strategies which would bring the advantages of the cooperatives forward.

Key Words:

1. Cooperative Trading Sistem
2. The Principles of the Cooperatives
3. The Consumer's Cooperatives
4. The Management of Cooperatives
5. The Cooperative-Consumer's Relations